

ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE GÜNCEL DURUM VE BÜYÜK VERİ

Sadullah ÖZEL*

ÖZ

Uluslararası hukuk, devletlerarası ilişkilerin hukuka uygun şekilde sürdürülebilirliğini sağlama dışında, bu süreçte oluşan uyuşmazlıkların barışçıl şekilde çözülmesini de amaçlar. Uluslararası uyuşmazlıkların çözümü konusunda geleneksel yöntemlerin dönüşüm geçirdiği gözlenmektedir. Bu geleneksel yöntemlerin güncel durumu ve çözüm potansiyelinin incelenmesi önem taşımaktadır. Küreselleşme ve dijitalleşmenin etkisiyle “büyük veri” denilen devasa bir bilgi kaynağı da ortaya çıkmıştır. Büyük verinin, uluslararası uyuşmazlıkların yargı-dışı ve yargısal çözümünde önemli bir kaynak oluşturduğu görülmektedir. Büyük veri analizinin de devletlerarası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılacak etkili bir yöntem ve araç niteliği öne çıkmaktadır. Devletler, uluslararası örgütler, uluslararası şirketlerin ve bireylerin taraf olduğu uyuşmazlıklar evreninde, büyük verinin çözüm için kullanımı kaçınılmaz hale gelmiştir. Ancak bu sürecin uluslararası hukuka ve evrensel standartlara uygun yürütülmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Uluslararası anlaşmalar, uluslararası insan hakları belgeleri ve etik ilkeler büyük veri analizi sürecinin yönetilmesinde çeşitli ölçütler getirmektedir. Ancak büyük verinin uluslararası uyuşmazlıkların çözümü sürecinde uygulanmasına yönelik tüm unsurları bağlayacak özgün bir

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-Mail: sadullahozel@hotmail.com, ORCID ID: 0000- 0003-4053-873X.
Makalenin Gönderim Tarihi : 21.02.2023.
Makalenin Kabul Tarihi : 24.06.2023.

uluslararası anlaşma ihtiyacı gözlenmektedir. Bu uluslararası anlaşmanın önceki geleneksel metinlerden esinlense de teknolojinin dinamik yapısına uygun tasarlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hukuk, uluslararası uyuşmazlıklar, uyuşmazlık çözümü, uluslararası mahkemeler, büyük veri.

THE CURRENT SITUATION IN THE SETTLEMENT OF INTERNATIONAL DISPUTES AND BIG DATA

ABSTRACT

International law, apart from ensuring the sustainability of interstate relations in accordance with the law, also aims at the peaceful resolution of disputes that arise in this process. It is observed that the existing traditional methods of resolving international disputes have undergone a transformation. It is important to examine the status and current solution potential of these traditional methods. With the effect of globalization and digitalization, a huge source of information called "big data" has emerged. It is seen that big data constitutes an important resource in the extra-judicial and judicial resolution of international disputes. In addition, big data analysis stands out as an effective method and tool that can be used in the resolution of interstate disputes. In the universe of disputes in which states, international organizations, international companies, and individuals are parties, the use of big data for resolution has become inevitable. However, this process must be carried out in accordance with international law and universal standards. International agreements, international human rights documents and ethical principles introduce various criteria in the management of the big data analysis process. However, there is a need for a unique international agreement that will bind all the elements for the implementation of big data in the international dispute resolution process. Although this international agreement is inspired by previous traditional texts, it should be designed in accordance with the dynamic nature of technology.

Keywords: International law, international disputes, dispute settlement, international courts, big data.

I. GİRİŞ

Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle, uluslararası hukukun geleneksel yapısı önemli ölçüde değişim ve dönüşüm

geçirmiştir. Uluslararası hukukun temel öznesi olan devletler, bir önceki yüzyılda rollerini uluslararası örgütler, uluslararası şirketler ve bireylerle paylaşmak durumunda kalmışlardır.¹ Bunun ötesinde, devletler devleşmiş siber teknoloji şirketlerine karşı egemenlik yetkilerini korumaya çalışmaktadırlar. Özellikle internet tabanlı platformlar, siyasal ve hukuksal alanda önemli dönüşümlere neden olmuştur.

21. Yüzyılda bilgi teknolojilerinin meydana getirdiği yapısal devrim, devlet mekanizmasını hemen tüm fonksiyonlarıyla dijitalleştirmiştir.² Egemenliğin aynı zamanda “bilgi” üzerinde kurulan bir otorite olması, devletleri siber alemde milyarlarca kullanıcısı olan bilgi teknolojisi şirketlerini kontrole sevk etmiştir. Bu kontrol etme çabası halen devam etmektedir.

Uluslararası toplumun bilgi teknolojilerini her platformda yoğun şekilde kullanması, muazzam bir veri birikimi oluşturmuştur. Kitap ve yazılı belge gibi fiziksel materyaller yerini büyük ölçüde elektronik platformlara bırakmıştır. Fiziksel ve sözlü kaynaklar, dijital ortamlara aktarılarak bu verilerin kapsamı genişletilmiştir. Dijital içeriklerle sürekli genişleyen bu devasa veri kitlesi için “büyük veri” nitelmesi yapılmaktadır.³ Büyük verinin oluşumuyla, önceden asla ölçülemeyen, saklanamayan, analiz edilemeyen ve paylaşılabilen şeylerin büyük çoğunluğu önemli bir kaynak niteliği taşımaya başlamıştır.⁴

Büyük verinin hukukun diğer alanlarının yanında uluslararası hukuk açısından taşıdığı önemin ve makul ölçüler içinde kullanılabilirliğinin incelenmesi önem arz etmektedir. Geleneksel uyuşmazlık çözümü araçları ve yöntemlerinin büyük veriyle

¹ Abdulkadir Gülçür, "Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2019, s.809-810.

² Hasan Karasoy ve Pelin Babaoğlu, "Türkiye’de Elektronik Devletten Dijital Devlete Doğru." *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt 12, Sayı 23, 2020, s.118.

³ Korcan Doğan ve Sacit Arslantekin, Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2016, 56.1, s.22.

⁴ Schönberger, Viktor Mayer ve Kenneth Cukier, Büyük Veri-Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim, Çev. Banu Erol, Paloma, İstanbul 2013, s.25.

desteklendiğinde ne gibi sonuçlar doğurabileceği konusunda akademik çalışmalar yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukukun geleneksel kaynakları olan uluslararası anlaşmalar, uluslararası teamüller, hukukun genel ilkeleri, mahkeme kararları ve bilimsel eserler dijital ortamlarda bir bütün olarak yerini almıştır.

Tarihsel, kültürel, coğrafi ve demografik verilerin dijitalleşmesiyle birlikte uluslararası topluma dair birçok konunun “sosyal tomografisi” gözlenebilir hale gelmiştir. Uluslararası uyuşmazlık niteliğinde olan konuların bütünsel incelenebilirliği sorunların çözülebilirlik olasılığını arttırmıştır. Dolayısıyla dijitalleşme, gerekli araçların etkin kullanımı sayesinde uluslararası hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde olumlu rol oynayabilecek bir süreç olarak nitelenebilir. Büyük veri, bu süreçlerde kullanılacak en önemli araç ve kaynaklardan biri olma potansiyelini taşımaktadır. Büyük verinin analizi ise uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılacak etkili bir yöntem olarak incelenmeye hak etmektedir.

Çalışmada öncelikle uluslararası uyuşmazlık yöntemleri güncel çerçeveleri dahilinde incelenmiş ve kullanılan mevcut araçların kapsamları doğrultusunda etkinlik düzeyleri araştırılmıştır. Sonrasında büyük verinin uluslararası uyuşmazlıklar açısından önemi araştırılmıştır. Ardından uluslararası uyuşmazlıkların büyük veri analizi yöntemiyle çözümüne dair çıkarımlar yapılmıştır. Sonuç kısmında uluslararası uyuşmazlıkların büyük veri yardımıyla etkili çözümüne ilişkin somut öneriler getirilmiştir.

II. ULUSLARARASI HUKUKTA UYUŞMAZLIKLAR

Uluslararası uyuşmazlıklar, durağan olmayan ve genellikle farklı disiplinleri ilgilendiren süreçlerdir. Uyuşmazlık nedenleri, tarafların çıkarları, konuları, beklentileri ve bakış açıları, her eylem sürecinde değişim geçirmektedir. Uluslararası nitelikte olan anlaşmazlık konuları genellikle çok yönlüdür ve özellikleri itibarıyla de birçok katmanı kapsar.⁵ Uluslararası hukukta “kişi” olarak kabul edilen taraflar arasındaki ilişkilerde de farklı düzeylerde uyuşmazlıklar ortaya

⁵ C. M Chinkin and Romana Sadurska. “Learning about International Law through Dispute Resolution.” *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 40, No.3, 1991, s.532.

çıkabilmektedir. Devletlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları dışında farklı sjeler arasında uluslararası uyuşmazlıklar da oluşabilmektedir.

Devletler, uluslararası hukuk kişisi olarak öncü rollerini sürdürmekte iseler de günümüzde bu rollerini farklı unsurlarla paylaşmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda devletlerin kendi aralarındaki geleneksel uyuşmazlıklarının yanında, diğr unsurların da dahil olduğu uluslararası uyuşmazlıkların sayısı artmıştır. Özellikle çok farklı nitelikte uluslararası kuruluşlar, yargı-dışı uyuşmazlık çözüm yöntemleri konusunda etkinliklerini ve meşruiyetlerini arttırmaktadır.⁶ Bu çerçevede aralarında uyuşmazlık oluşabilecek güncel uluslararası hukuk kişilerini aktarmak yararlı olacaktır.⁷

- Devletler: Uluslararası hukukun halen en temel özneleri olarak görülmektedirler. Devletler, uluslararası hukukta egemen ve eşit olarak kabul edilirler.
- Uluslararası örgütler: Uluslararası hukukta tanınan ve devletler tarafından belirli amaçlar için kurulan örgütlerdir. Birleşmiş Milletler (BM) gibi çok taraflı örgütler ve NATO gibi bölgesel örgütler bu kategoriye girmektedir.
- Uluslararası hukuk tarafından tanınan özneler: Bu kategori, belirli koşullar altında uluslararası hukukta kişilik kazanmış özneleri kapsar. Bunlar;

⁶ Hugo Siblesz, "The Role of International Organizations in Fostering Legitimacy in Dispute Resolution" *International Organizations and the Promotion of Effective Dispute Resolution: AIIB Yearbook of International Law 2019*, edited by Peter Quayle and Xuan Gao, Vol. 2, Brill, 2019, p.81.

⁷ United Nations Audiovisual Library of International Law., Disputes between States., [https://legal.un.org/avl/lS/Disputes between States.html](https://legal.un.org/avl/lS/Disputes%20between%20States.html)., International Court of Justice. "Jurisdiction of the Court." <https://www.icj-cij.org/en/jurisdiction>, United Nations Audiovisual Library of International Law., Disputes between States and International Organizations., [https://legal.un.org/avl/lS/Disputes between States and IOs.html](https://legal.un.org/avl/lS/Disputes%20between%20States%20and%20IOs.html)., International Centre for Settlement of Investment Disputes. ICSID Overview., <https://icsid.worldbank.org/about/overview>., International Chamber of Commerce., ICC Arbitration and ADR., <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration-and-adr/>., Erişim Tarihi: 19.05.2023.

- İnsan haklarının uluslararası sözleşmeler kapsamında korunması açısından kişi olarak kabul edilen bireyler (AİHS gibi sözleşmelerin başvuru statüsü verdiği bireyler)
- Uluslararası hukukun koruduğu bireyler. (Savaş esirleri, diplomatlar ve konsolosluk görevlileri gibi özel statüleri sahip bireyleri kapsar)
- Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Kızıllaç Komitesi gibi özel amaçlı örgütler,
- Çok Uluslu Şirketler: Bazı çok uluslu şirketler ve özel kuruluşlar, uluslararası hukukta öznellik statüsünü kazanmıştır. Bunlar, belirli koşullar altında devletlerin dış politikalarında ve uluslararası ticarete önemli bir rol oynarlar.⁸

Uluslararası hukuk kişilerinin çeşitliliğinin ve sayısının artması, uluslararası uyuşmazlıkları nitelik ve nicelik yönünden etkilemiştir. Uluslararası uyuşmazlıkların geleneksel kaynak ve araçlarla çözümü konusunda da bu nedenle bazı zorlukların oluştuğu tespiti yapılabilir. Günümüzde uluslararası hukuk uyuşmazlık türlerinin aşağıdaki çerçevede incelenmesi mümkündür.

- Devletlerarası Uyuşmazlıklar: İki veya daha fazla devlet arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklardır. Sınır anlaşmazlıkları, deniz hukuku uyuşmazlıkları ve diplomatik uyuşmazlıklar bu kategoriye girer.⁹

⁸ United Nations Audiovisual Library of International Law., Disputes between States and International Organizations., https://legal.un.org/avl/Is/Disputes_between_States_and_IOs.html., International Centre for Settlement of Investment Disputes. ICSID Overview., <https://icsid.worldbank.org/about/overview>., International Chamber of Commerce., ICC Arbitration and ADR. <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration-and-adr/>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

⁹ United Nations Audiovisual Library of International Law., Disputes between States. https://legal.un.org/avl/Is/Disputes_between_States.html., Erişim Tarihi: 19.05.2023.

- Devletler ve Bireyler Arasındaki Uyuşmazlıklar: Bu tür uyuşmazlıklar, devletin insan hakları ihlalleri nedeniyle bireyler veya gruplar tarafından suçlandığı durumlarda ortaya çıkar. Örneğin, tutuklanma, işkence, yargısız infaz ve diğer insan hakları ihlalleri bu kategoriye girer. Ayrıca yaygın göç hareketleri nedeniyle, farklı statülerdeki göçmenlerin hukuksal sorunları bu kategoride değerlendirilebilir¹⁰.
- Devletler ve Uluslararası Kuruluşlar Arasındaki Uyuşmazlıklar: Bir devlet veya bir grup devlet, bir uluslararası kuruluş veya örgüt arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar bu kategoriye girer. Bu tür uyuşmazlıklar genellikle ticari, diplomatik veya politik niteliktedir.¹¹
- Devletler ve Uluslararası Şirketler Arasındaki Uyuşmazlıklar: Bu tür uyuşmazlıklar, bir devlet veya bir grup devlet ile bir uluslararası şirket arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkları kapsar. Örneğin, uluslararası sosyal medya kuruluşlarına yönelik sınırlamalar, yabancı yatırımcıların hakları ve doğal kaynakların kullanımı gibi konular bu kategoriye girer.¹²
- Devlet İçİ Uyuşmazlıklar: Bu tür uyuşmazlıklar, bir devlet içindeki gruplar veya bireyler arasında ortaya çıkan dışsal etkisi

¹⁰ United Nations Human Rights Council. "Complaint Procedure and Special Procedures Mandate Holders., <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/HRCComplaintProcedureIndex.aspx>., European Court of Human Rights. "Individual Applications., https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants&c=#n1368718271710_pointer, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

¹¹ James Crawford, *Brownlie's principles of public international law*, Oxford University Press, USA, 2019, s.105.

¹² How Corporations Get Away With Environmental and Human Rights Abuses", Harvard Business Review, <https://hbr.org/2019/11/how-corporations-get-away-with-environmental-and-human-rights-abuses>, Shell faces historic legal action in the Netherlands over fossil fuel emissions", The Guardian, <https://www.theguardian.com/business/2019/apr/05/shell-faces-legal-action-in-the-netherlands-over-fossil-fuel-emissions>, ICSID Cases and Claims", International Centre for Settlement of Investment Disputes, <https://icsid.worldbank.org/en/Pages/cases/casedetail.aspx?CaseNo=ARB/17/44>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

olan uyuşmazlıkları kapsar. Örneğin, iç savaşlar, ayaklanmalar ve terörizm gibi olaylar bu kategoriye girer.¹³

Uluslararası hukukun çözüm getirmesi beklenen uyuşmazlık türleri yukarıdaki çerçeveyi de aşacak şekilde gün geçtikçe genişlemektedir. Özellikle bireysel nitelikli bazı uyuşmazlıklar, küreselleşme, kültürel nedenler ve vatandaş hareketliliği nedeniyle uluslararası bir uyuşmazlık konusu haline gelebilmektedir.¹⁴ Spesifik bir sorunun çok farklı boyutlarının olması, bundan kaynaklı uyuşmazlığın çözümünü de zorlaştırmakta ve geleneksel araçlarla sonuç almak zorlaşmaktadır.

Uluslararası hukukun yalnızca devletlerin iradesinden kaynaklanması ilkesi, devletlerin egemen eşitliği doktrini ve yabancı yargı yetkisinden mutlak bağımsızlık gibi bazı kabuller, güncel tartışmaların odağında yer almaktadır.¹⁵ Uluslararası uyuşmazlıkların yargısal ve yargı-dışı çözüm yöntemleri her uygulama sürecinde yeniden yorumlanmakta ve sayılan prensipleri dönüştürmektedir.

Uluslararası hukukta uyuşmazlıkların çözümünde başvuru olan yargı-dışı ve yargısal yöntemler aşağıda aktarılmış ve bunların güncel etkinlik düzeyleri incelenmiştir.

III. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARDA YARGI-DIŞI ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ

Uluslararası uyuşmazlıklarda taraflar arasındaki sorunların çözümünde yargıya başvurmadan önce kullanılabilir barışçıl bazı yöntemler bulunmaktadır.¹⁶ Yargısal olmayan bu usuller, müzakere, dostça girişim, arabuluculuk, uzlaştırma, araştırma ve soruşturma olarak

¹³ Muhittin Ataman ve Mehmet Öztürk. "Uluslararası Örgütlerin Devlet-İç Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler." *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 2, 2016, 103-135, s.104.

¹⁴ Alison Brysk and Arturo Jimenez, "The Globalization of Law: Implications for the Fulfillment of Human Rights", *Journal of Human Rights*, Vol.11, No.1, 2012, s.5.

¹⁵ H., Lauterpacht, "The Doctrine of Non-Justiciable Disputes in International Law." *Economica*, No. 24, 1928, s.278.

¹⁶ Duncan B. Hollis and Eneken Tikk, "Peaceful Settlement in International Law." *Tex. Int'l LJ* 57, 2021, s.135.

sınıflandırılmaktadır.¹⁷ Belirlenen bu yöntemler, uluslararası örgütlerin çatışma ve uyuşmazlık çözümünde kullandığı temel araçlardır.¹⁸ Birleşmiş Milletler, uyuşmazlıkların yargı-dışı çözümünde öncü rolü oynayan bir uluslararası örgüttür.¹⁹

Uluslararası hukuk uyuşmazlıklarının yargı-dışı çözüm yöntemleri, taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümünün daha hızlı ve daha ekonomik bir şekilde yapılmasına olanak tanımaktadır. Bu sürecin işletilmesi, yargı sürecindeki uzun süreler ve yüksek maliyetlerden kaçınmaya yardımcı olabilir. Yargı dışı çözüm yöntemleri, tarafların çözüm sürecinde daha fazla kontrol sahibi olmasına izin verebilir. Taraflar, çözüm sürecinin nasıl yürütüleceği ve sonucun ne olacağı konusunda belirleyici olabilirler. Yargı dışı çözüm yöntemleri, taraflar arasında ilişkilerin gelecekte de sürdürebileceği bir uzlaşmanın sağlanmasına yardımcı olabilir.²⁰

Uluslararası hukuk uyuşmazlıklarının yukarıda aktarılan avantajlarının yanı sıra bazı sorun oluşturan yanları da bulunmaktadır. Yargı dışı barışçıl çözüm yöntemleri, taraflar arasında güç dengesizliği durumunda olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu durum, daha güçlü tarafın daha fazla kazanç sağlamasına ve daha zayıf tarafın ise uyuşmazlık sonucunda zarar görmesine neden olabilir. Yargı dışı çözüm yöntemleri, taraflar arasında sağlanan uzlaşma, barış ve iş birliği sağlama amacına hizmet edebilir. Ancak, yaptırım yetersizliği nedeniyle uzlaşma sağlanmış

¹⁷ United Nations, "Methods of dispute settlement" (2022), <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/dispute-settlement-methods-dispute-settlement/>, European Union External Action, "Alternative Dispute Resolution" (2022), https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/9467/alternative-dispute-resolution_en, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

¹⁸ Paul K. Huth, et al. "Does International Law Promote the Peaceful Settlement of International Disputes? Evidence from the Study of Territorial Conflicts since 1945." *The American Political Science Review*, vol. 105, No. 2, 2011, s.417.

¹⁹ Fanny Badache, Sara Hellmüller & Bilal Salaymeh, "Conflict Management Or Conflict Resolution: How Do Major Powers Conceive The Role Of The United Nations In Peacebuilding?", *Contemporary Security Policy*, Vol.43, No.4, 2022, s.549.

²⁰ Lawrence Susskind and Saleem Ali, "The Role of Alternative Dispute Resolution in International Law", *Virginia Journal of International Law*, Vol.44, No.1, 2004, s.167,168.

bir konu yeniden uyuşmazlık konusuna dönüşebilir. Tarafların karşılıklı güveni ve uzlaşma ihtimali düşük olduğunda bu yöntemlerin kullanılması, tansiyonu yükselten ve çatışma düzeyini arttıran sonuçlar doğurabilir.²¹

Yargı-dışı barışçıl çözüm yöntemleri, güçlü ve zayıf yanları göz önünde bulundurularak uyuşmazlığın niteliğine göre kullanılabilir. Yargı-dışı barışçıl çözüm yöntemleri, güçlü ve zayıf yanları göz önünde bulundurularak uyuşmazlığın niteliğine göre kullanılabilir. Bu kapsamda görüşme, dostça girişim, arabuluculuk, uzlaştırma ve inceleme-soruşturma yöntemlerinin kullanım alanlarının incelenmesi uygun olacaktır.

A. Görüşme

Görüşme, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. Bu yöntemde, taraflar arasında doğrudan bir iletişim kurulmakta ve uyuşmazlığın çözümüne yönelik farklı görüşler ve öneriler tartışılmaktadır. Görüşme ve/veya müzakere yöntemi, genellikle siyasi ve diplomatik kanallar aracılığıyla yapılmaktadır.²² Diplomasi, bu süreçte iki veya daha fazla ülke veya taraflar arasında ilişkilerin geliştirilmesi, sürdürülmesi ve yönetilmesi için kullanılmaktadır. Diplomatik kanallar, taraflar arasında doğrudan bir iletişim kurulmasına olanak sağlamakla birlikte, farklı görüşlerin ve önerilerin tartışılmasına da imkan vermektedir.²³

Kurulan iletişim sayesinde, taraflar arasındaki farklılıkların ve çıkarların daha iyi anlaşılması ve çözüm önerilerinin ortaya konulması mümkün olabilmektedir. Görüşme yöntemi, taraflar arasında esnek bir çözüm süreci oluşturmaktadır. Taraflar, süreçte önerilerini değiştirme ve yeniden formüle etme özgürlüğüne sahiptirler. Bunun katkısıyla, uyuşmazlığın çözümüne yönelik farklı seçenekler sunulabilmektedir.

²¹ Susskind and Ali, a.g.m., 2004, s.169,170.

²² Muhammed Erdal, "Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Bir Müessese: Sürekli Hakemlik Mahkemesi", D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Özel Sayı, 2017, s.2876.

²³ Ian Hurd, "Law and the Practice of Diplomacy." *International Journal*, Vol.66, No.3, 2011, s.582.

Tarafların birbirleriyle doğrudan iletişim kurması ve karşılıklı olarak çözüm önerileri sunmasıyla uyuşmazlıklar çözülebilmektedir.²⁴

Görüşme yönteminin yukarıda aktarılan faydaları dışında bazı zayıf yanları da bulunmaktadır. Görüşme yönteminin uygulanması sırasında taraflar arasında olası güç dengesizliği, güçlü tarafın daha fazla kazanç sağlaması sonucunu doğurabilir. Bu yöntem, taraflar arasında uzlaşmanın sağlanamayacağı durumlarda etkili olmayabilir. Taraflar arasında güven eksikliği ve karşılıklı çıkarların farklı olması gibi nedenlerle, ilerleme sağlanması mümkün olmayabilir. Müzakere süreci taraflar arasında farklı görüşlerin olması, anlaşmazlık konusunun karmaşıklığı ve farklı bazı faktörler nedeniyle uzayabilir.

Devletler arasındaki ilişkiler, küreselleşme ve teknolojiye gelişim ile çevrimiçi bir süreklilik kazanmıştır. Özellikle dijital diplomasi araçlarının kullanım olanağının artması, bazı geleneksel diplomatik araçları kullanma zorunluluğunu en aza indirmiştir. Büyükelçilikler, elçilikler ve konsoloslukların diplomatik fiziksel iletişim kanallarının dışında siber alanda çevrimiçi iletişim araçları işlevsellik kazanmıştır. Geleneksel coğrafi sınırlarla egemenlik alanı belirlenmiş devletler, siber uzayda sınırsız ilişkiler ağı içerisinde yepyeni bir diplomasi biçimi ve dili oluşturmaktadır. Dijital diplomasi denilen bu alanda uluslararası uyuşmazlıkların boyutu ve düzeyi de dönüşüm geçirmektedir.²⁵ Ancak, uluslararası uyuşmazlıkların devamlılık arz eden doğası karşısında, dijital diplomasinin de sınırlılıkları vardır. Bu çerçevede ikili müzakere teknikleri yardımıyla devletlerarası bazı ihtilafların çözümü mümkün olsa da birçok uyuşmazlık, uluslararası çatışma riski doğuracak ölçüde krizler doğurmaktadır. Ayrıca dijital diplomasi, bünyesinde barındırdığı siber güvenlik açığı nedeniyle devletlerin kaygılanmasına neden olmaktadır.²⁶

²⁴ Jacob Bercovitch, Richard Jackson and Richard Dean Wells, “Conflict Resolution in The Twenty-firstcentury: Principles, Methods, and Approaches”, *University of Michigan Press*, 2009. s.21.

²⁵ Elif Gürdal, “Dijital diplomatlar: Dijital diplomaside yeni nesil diplomatlar”, *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2021, s.116.

²⁶ Gürdal, a.g.m. 2018, s.117.

B. Dostça Girişim

Uluslararası bir uyuşmazlığın taraflarının müzâkerelere ilk kez girişmesi veya kesilen müzâkerelerin yeniden başlaması amacıyla üçüncü bir kişi veya kişi topluluğunun başlattığı ölçülü çaba, dostça girişim olarak tanımlanmaktadır.²⁷ Bu girişimler, taraflar arasındaki iletişimi sağlama, anlaşmazlıkların yatıştırılması ve uyuşmazlıkların çözülmesi için yapılır. Dostça girişimler, genellikle diplomatik kanallar aracılığıyla gerçekleştirilir ve birçok farklı formda olabilir. Tarafların doğrudan müzakeresini başlatma şeklinde olabileceği gibi tarafların bir araya gelmesini sağlayacak ve anlaşmazlıkları hakkında fikir alışverişinde bulunacakları toplantıların organize edilmesi şeklinde de olabilir. Dostça girişimin amacı, taraflar arasında bir anlaşmazlık olduğunda çatışmaların önlenmesi ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesidir. Bu yöntem, daha şiddetli çatışmalara ve savaşa yol açabilecek anlaşmazlıkların çözülmesinde etkili bir araç olarak kullanılabilir.²⁸

Taraflar arasındaki görüşmelerin, üçüncü bir tarafın katkısıyla arabuluculuk gibi diğer uyuşmazlık çözüm yöntemlerine doğru evrilmesi de mümkündür. Her bir uyuşmazlık çözüm yöntemi birlikte veya ayrı ayrı kullanılabilir. Dostça girişim yönteminin uyuşmazlıkların çözümünde kullanılmasının bazı güçlü ve zayıf yanları bulunmaktadır. Düşük maliyetli olması, taraflar arasında diyalogu ve iletişimi artırması, tarafların uzlaşarak anlaşmaya varma olasılığını artırır. Yargılama veya tahkim süreçleri gibi daha sert yaptırımları olan yöntemlere göre daha esneklerdir. Dostça girişim, tarafların daha fazla kontrol sahibi olmasına ve karar alma sürecine katılmasına olanak tanır.

Dosta girişim yönteminin belirtilen avantajlarının dışında çeşitli zayıf yanları da bulunmaktadır. Bu yöntem, tarafların görüşme ve müzakere konusunda uzlaşmaması durumunda başarısız olabilir. Ayrıca tarafların güçleri arasındaki dengesizlik, uzlaşma sağlamayı zorlaştırabilir. Çözüm sürecinin yavaş ilerlemesi tarafların uzlaşmasını

²⁷ Mahmut R. Belik, *Devletlerin Harp Salâhiyetini Tahdidi ve Milletlerarası İhtilâfların Sulh Yolu ile Halli Usulleri*, Birinci Cilt, 2. Baskı, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1957, s.92.

²⁸ İslam Safa Kaya, “Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2/1, 2017, s.155.

engellenebilir. Dostça girişim, genellikle diğer uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin birlikte kullanılmasını gerektirir.

Devletler arasında güç dengesizliği, dini, kültürel ve etnik farklılıklar çoğu kez tarafların uyuşmazlıklarını doğrudan görüşmelerine engel olmaktadır. Bu durumlarda üçüncü bir kişinin dostça girişim çabası önemli hale gelmektedir. Uluslararası örgütlerin ve güçlü devletlerin uluslararası uyuşmazlıklarda dostça girişim yöntemine sıklıkla başvurduğu gözlenmektedir.²⁹

C. Arabuluculuk

Arabuluculuk, taraflar arasında oluşmuş bir uyuşmazlığın çözümü için tarafsız bir üçüncü kişinin yardımıyla taraflar arasında gönüllü bir uzlaşma sağlanması sürecidir.³⁰ Arabuluculuk, tarafların bir hakem veya mahkeme yerine uyuşmazlıklarını çözmelerine yardımcı olan bir alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemidir. Arabuluculuk, taraflar arasında iletişimi sağlar, ihtilafli konuları belirler, çözüm önerileri sunar ve taraflar arasında bir anlaşmaya varılmasını kolaylaştırır. Uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde arabuluculuk, tarafların anlaşmazlık konusunu kendi aralarında çözmelerine olanak tanıırken, her iki tarafın da kendileri için kabul edilebilir bir çözüm bulmasını sağlar. Bu nedenle, arabuluculuk, taraflar arasındaki ilişkilerin korunmasına ve geliştirilmesine de yardımcı olabilir.³¹

BM Şartı'nın 33. maddesi, taraflar arasındaki anlaşmazlıkların dostane bir şekilde çözülmesi yönünde taraflara çağrı yapmakta ve bu bağlamda arabuluculuğun kullanılmasını teşvik etmektedir.³² Ayrıca, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen çok sayıda karar da arabuluculuğun kullanımını desteklemektedir. Örneğin, 1995 yılında kabul edilen "Temel İlkeler ve İlkelerin Uygulanması İçin En İyi Uygulamalar" başlıklı kararda, arabuluculuk yöntemi ile barışçıl çözümün teşvik edilmesi ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması yönünde bir çağrı

²⁹ Kaya., a.g.m., 2017, s.155.

³⁰ Selman Ögüt, "Uluslararası Hukukta Barışçıl Çözüm Yolları Açısından Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Arasındaki Arabuluculuğu". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 75, 2023, s.476.

³¹ Chinkin and Sadurska, a.g.m., 1991, s.543.

³² BM Anlaşması, [United Nations Charter \(full text\) | United Nations](#),

yapılmıştır.³³ Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi, uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde arabuluculuk yönteminin kullanımını teşvik eden birçok kararı kabul etmiştir.³⁴

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl çözümünde arabuluculuk yöntemi, müzakere ve dostça girişim yöntemi gibi yaygın uygulaması olan bir yöntemdir. Uluslararası uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemiyle çözümü, geleneksel yargısal yöntemlerine göre birçok avantaj sağlar. Bunlar arasında “daha hızlı ve az maliyetli bir çözüm”, “ taraflar arasında daha iyi bir iletişim ve iş birliği”, “ tarafların taleplerine özgü çözümler bulunabilmesi” öne çıkmaktadır. Ayrıca, arabuluculuk yöntemi uyuşmazlıkların çözümünde tarafların talepleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak daha adil bir çözüm sunabilir. Arabuluculuk yönteminin uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde bazı dezavantajları da vardır. Özellikle arabuluculuk kültürünün yeterince gelişmemiş olması ve arabuluculuk sürecinde taraflar arasındaki güvenlik endişeleri önemli sorunlar oluşturabilmektedir.

Müzakere ve dostça girişim yöntemlerine kıyasla arabuluculuk süreci daha etkili ve verimli bir çözüm sunabilir. Diğer alternatif araçların kullanımına olanak tanıdığı için taraflar arasında güvenin yeniden tesis edilmesini sağlayabilir. Arabuluculuk ve ilgili uluslararası uyuşmazlık

³³ BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1995 tarihli 50/70 sayılı kararıdır. Bu karar, arabuluculuk hizmetlerinin daha yaygın ve etkin bir şekilde kullanılması için belirli temel ilkelerin ve en iyi uygulama yöntemlerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Kararda, arabuluculuk hizmetlerinin barış ve adaletin tesis edilmesinde önemli bir rol oynayabileceği, arabuluculuğun hukukun üstünlüğüne dayalı bir çözüm yöntemi olduğu ve uyuşmazlıkların erken aşamalarında arabuluculuğun kullanılmasının daha etkili ve ekonomik olduğu belirtilmektedir. Karar, ülkelerin arabuluculuk konusunda bilgilendirilmesi ve arabuluculuğun daha yaygın kullanımı için kapasitelerinin geliştirilmesi yönünde çağrıda bulunmaktadır.

³⁴ BM Güvenlik Konseyi Kararı 245 (1967), BM Güvenlik Konseyi Kararı 731 (1992), BM Güvenlik Konseyi Kararı 1353 (2001), BM Güvenlik Konseyi Kararı 1701 (2006), BM Genel Kurulu Kararı 57/18 (2002), BM Genel Kurulu Kararı 66/129 (2012), BM Genel Kurulu Kararı 67/104 (2012), BM Genel Kurulu Kararı 68/303 (2014), BM Genel Kurulu Kararı 70/304 (2016)

Bu kararlar, BM'nin arabuluculuk hizmetleri konusundaki politikalarını, arabuluculuk prosedürlerini ve arabuluculuk hizmetlerinin teşvik edilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

konusunda teknik uzmanlığı olanlar vasıtasıyla tarafların asgari beklentilerini karşılayan bir anlaşma sağlanabilir. Arabuluculuk teknikleriyle tarafların yargı ve tahkim sürecine gitmelerine gerek kalmaksızın bazı konularda uzlaşma sağlamaları mümkün olabilir.

Bilgi teknolojisindeki gelişmeler, arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin etkili sonuçlar sağlamasına hizmet etmektedir. Ayrıca yargı süreçlerinin tarafların beklentilerini karşılamakta yetersiz kalması ve uzun zaman alması taraflar açısından yıpratıcı olabilmektedir.

D. Uzlaştırma

Uzlaştırma, uluslararası uyuşmazlıklarda diğer yöntemlerle birlikte veya ayrı olarak kullanılan alternatif ve barışçıl bir çözüm şeklidir. Uzlaştırma, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

“Uzlaştırma, bir uyuşmazlıkla uğraşmak üzere, taraflarca bu mesele için Ad Hoc olarak veya daha önceden sürekli nitelikte tesis edilmiş olan komisyonun güdümü altında, her türden uluslararası uyuşmazlıkların çözümü için bir yöntemdir. Komisyon, uyuşmazlığı tarafsız bir şekilde inceleyip değerlendirir ve bir çözüm üretme bakımından, taraflarca kabul edilebilir ve icra edilebilir çözüm formüllerini sağlamaya çalışır.”³⁵

Uzlaştırma, taraf devletlerin bir kuruma uyuşmazlığı sunarak inceleme yapılmasını ve anlaşmazlığın çözümüne yönelik öneriler getirilmesini talep ettikleri barışçıl bir çözüm yöntemidir. Uzlaştırma, uyuşmazlık sonrası kurulan “ad hoc” bir uzlaştırma komisyonu tarafından yapılabileceği gibi yapılan ön anlaşmayla sürece ilişkin farklı bir yol haritası da belirlenebilir. Bu yöntem de uyuşmazlığın niteliğine göre diğer yöntemlerle birlikte veya ayrı olarak uyuşmazlıklarda uygulanabilir.

³⁵ Uluslararası Hukuk Enstitüsü, Uluslararası Uzlaştırma Prosedürleri Hakkında Yönetmelik (Regulation on the Procedure of the International Conciliation) 1. Madde. https://www.idi-il.org/app/uploads/2017/06/1961_salz_02_en.pdf. Erişim Tarihi: 25.05.2023.

Uzlaştırma ile soruşturma mekanizmalarını ayıran en temel husus, soruşturma komisyonunun istisnai haller dışında sadece maddi olayı tespitle yetkilendirilmiş olmasına rağmen; uzlaştırmayı yürüten komisyonun, tespit sürecinin yanında, taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözecek hukuki ve somut öneriler de getirebilmesi noktasındadır.³⁶

E. Araştırma ve Soruşturma

Araştırma ve soruşturma, özellikle uluslararası güvenlik açısından önem arz eden uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kullanılan bir barışçıl çözüm yöntemidir.³⁷ Bu yöntem, BM tarafından insan hakları ihlalleri, savaş suçları ve diğer benzeri konular gibi ciddi uyuşmazlıkların çözümünde kullanılmaktadır. İnceleme ve soruşturma yöntemi, çözüm sürecinde tarafların doğrudan müdahalesi olmadan, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesi temelinde yürütülür.³⁸

BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi, inceleme ve soruşturma yöntemini kullanarak, ülkelerin insan hakları ihlalleri, savaş suçları, kimyasal silah kullanımı ve diğer benzeri konulardaki faaliyetleri ile ilgili raporlar hazırlayabilir.³⁹ Bu raporlar, sorunun çözümüne yardımcı olacak tavsiyelerde bulunabilir ve taraflar arasında diyalog ve işbirliği sağlanmasına yardımcı olabilir.⁴⁰ İnceleme ve soruşturma yöntemi genellikle uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden olaylar veya ciddi insan hakları ihlalleri gibi uluslararası boyutta yankı uyandıran olaylarda kullanılır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2014 yılında Ukrayna'daki krizle ilgili olarak inceleme yapmak üzere bir karar

³⁶ Levent Ersin Orallı, “Uluslararası Krizler ve Bağımsız Soruşturma Komisyonları”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2014, s.104.

³⁷ BM Anlaşması, [United Nations Charter \(full text\) | United Nations](#).

³⁸ Orallı, a.g.m. s.94.

³⁹ Bora Akince, “Uluslararası Hukukta Çözüm Mekanizmaları ve Uluslararası Hukukta Uygunluğun Sağlanması Mekanizmaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2021, s.102,103.

⁴⁰ Yasin Öztürk, *Uluslararası Hukukta Çatışma ve Çözümü*, Teoriden Pratiğe Uluslararası Çatışma, Ed. Muhittin DEMİRAY, Sevil ŞAHİN., Orion Yayınları, Ankara 2022, s.52.

almıştır.⁴¹ Ayrıca, BM İnsan Hakları Konseyi, Suriye'deki insan hakları ihlallerini araştırmak için inceleme ve soruşturma yöntemini kullanmıştır.⁴²

Araştırma ve soruşturmanın, “uluslararası örgütlere karar alma sürecinde bilgi sağlanması”, “uluslararası anlaşmada tarafların yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin araştırılması” ve “uyuşmazlığın çözümü noktasında somut verilerin ortaya çıkartılması” şeklinde üç işlevi öne çıkmaktadır.⁴³

İnceleme ve soruşturma yöntemi, genellikle bağımsız bir heyet veya komisyon tarafından yürütülür. Bu heyet veya komisyon, tarafların seçtiği bir üçüncü taraf olabileceği gibi, tarafların kabul ettiği veya BM veya başka bir uluslararası örgüt tarafından atanan bir heyet de olabilir. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi, bazı durumlarda inceleme ve soruşturma yapmak üzere özel uzmanlığı olan bir heyet veya komisyon atayabilir. Bu heyet ve komisyonların nitelikli bir inceleme ve soruşturma yapmaları ilgili uyuşmazlığın şiddet içeren bir çatışmaya dönüşmemesi açısından da önemlidir. BM Güvenlik Konseyi'nin alacağı kararların temel gerekçesi hazırlanan bu raporlarla şekillenmektedir.⁴⁴ Mavi Marmara olayında görevlendirilen BM Mavi Marmara Olayını Araştırma Komisyonu Raporu buna örnek gösterilebilir.⁴⁵

Uyuşmazlık çözümünde kullanılan inceleme ve soruşturma yönteminin de diğer alternatifleri gibi güçlü ve zayıf yanları bulunmaktadır. Araştırma ve inceleme, gerekli verilerin elde edilmesiyle uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına, insan haklarının savunulmasına ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunabilir. Bağımsız ve tarafsız bir inceleme yapılması sonucu hazırlanan rapor, taraflara

⁴¹ United Nations Security Council Resolution 2166 (2014): [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2166\(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2166(2014)), Erişim Tarihi: 19.05.2023.

⁴² UN Human Rights Council, "Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic", A/HRC/22/59, 2013.

⁴³ Akince, a.g.m., s.103.

⁴⁴ BM Güvenlik Konseyi., <https://www.un.org/securitycouncil/>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

⁴⁵ Ömer Bedir, "The Flotilla Incident from the Perspective of International Law and the Judicial Rights of the Victims". Universidad de Jaén-Spain, The Age of Human Rights Journal, Vol. 15, December 2020, s. 57. <https://doi.org/10.17561/tahrj.v15>.

uyuşmazlığın barışçıl yollarla çözümü konusunda yardımcı olabilir. İnceleme ve soruşturma sonuçları, uluslararası toplumun konuya ilişkin bilgi sahibi olmasına ve bilinçlenmesine yardımcı olabilir. Hukukun üstünlüğünün korunması, insan haklarının savunulması ve adaletin sağlanmasını sağlayabilir.

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan inceleme ve soruşturma yönteminin yukarıda aktarılan yararları dışında bazı zayıf yanları da bulunmaktadır. Tarafların rızası olmadan, olaylara müdahil olmak, egemenlik haklarına saygısızlık olarak algılanabilir. Tarafların inceleme ve soruşturma sonuçlarına uyma zorunluluğu olmadığından, tespit edilen hususların somut olarak uygulanması zor olabilir. İnceleme ve soruşturma yönteminin sonuçları, bazen siyasi faktörlerin etkisinde kalabilir ve tarafsızlık niteliğini taşımayabilir. İnceleme ve soruşturma süreci, uzun sürebilir ve maliyetli olabilir. İlgili devletler, uluslararası incelemelerin yapılmasını engelleyebilir veya incelemelere katılmayı reddedebilir. Ayrıca bu yöntemle ulaşılan sonuçlar raporlaştırılsa da bu raporlar tarafları bağlayıcı nihai bir karar özelliğini taşımamaktadır.

IV. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARDA YARGISAL ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ

Uluslararası uyuşmazlıkların diğer alternatif yöntemlerle çözülememesi halinde, taraflar arasındaki sorunun bir hakem veya mahkeme tarafından çözüme kavuşturulduğu yöntemdir.⁴⁶ Bu yöntem genellikle tarafların anlaşmazlığı çözüme yolları arasında son tercih edilen ama etkili olan bir yöntemdir.⁴⁷ Uluslararası uyuşmazlıkların yargısal çözümü için farklı uluslararası mahkemeler ve tahkim kurumları bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında en önemlileri, Uluslararası Adalet

⁴⁶ Richard Bilder, “International Dispute Settlement and the Role of International Adjudication”, *Emory Journal of International Dispute Settlement*, Vol.1, No.2, 1987, s.134.

⁴⁷ Eda Tutak, Uluslararası Deniz Hukukunda Deniz Uyuşmazlıklarının Çözümüne İlişkin En Etkin Başvuru Yolunun Bulanık AHP Yaklaşımıyla Belirlenmesi, *Paradigma*, Sayı, 11.1, 2022, s.16.

Divanı, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Tahkim Mahkemesi kurumlarıdır.⁴⁸

Uluslararası uyuşmazlıkların yargısal çözümü, tarafların bağımsız bir üçüncü taraf kararıyla sonuçlanması nedeniyle güvenilir bir yöntemdir. Ancak uzun sürmesi ve maliyetli olması gibi bazı dezavantajları da bulunmaktadır.

Yargısal çözüm yöntemleri, uluslararası hakemlik, uluslararası mahkemeler ve Uluslararası Adalet Divanı şeklinde üç ayrı başlık altında incelenebilir.

A. Uluslararası Tahkim

Uluslararası tahkim, uluslararası kişilik taşıyan özneler arasındaki anlaşmazlıkların tarafların seçtikleri bir hakem heyeti tarafından çözülmesi esasına dayanır.⁴⁹ Tahkim, tarafların uyuşmazlığı kendi aralarında çözememesi veya diğer yollarla çözüm sağlayamaması durumunda başvurabilecekleri bir yöntemdir. Devletlerarası tahkim, kural olarak bir taraf devletler arasında antlaşma ile kurulan ve tanımlanan bir sürece işaret eder.⁵⁰ Tarafların söz konusu antlaşma ile uyuşmazlığın çözümünü, hukuka uygun ve bağlayıcı bir karar almak üzere ad-hoc bir organa bıraktıkları yargısal yöntemdir.⁵¹ Tahkim antlaşması, “bir antlaşmaya eklenen tahkim kaydı” veya “yetki antlaşması” şeklinde olabilmektedir. Bu ön yetkilendirme, tahkimin temel meşruiyet kaynağı olmaktadır. Uluslararası hukuk, tahkimin yapısı ve yürütülmesini taraflara bırakmaktadır.⁵²

⁴⁸ Abdulkadir Gülçür, “Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2019, s.815.

⁴⁹ Feyiz Erdoğan, *Uluslararası Hukuk ve Tahkim*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s.24.

⁵⁰ M. Ayhan Altıntaş, “Uluslararası Yatırımların Korunması, Temel Uyuşmazlıklar ve Tahkim Kurulları”, *Hazine Dergisi*, S.10, 1998, s.6.

⁵¹ Ziya Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2007, s.24

⁵² Beyza Özturanlı, “Uluslararası Hukukta Disiplinler Arası İşbirliğine Önemli Bir Örnek: İran-ABD İddiaları Hakem Mahkemesi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2016, s.40.

Antik çağda taraflar arasında uyuşmazlıkların çözümü için çoğunlukla tahkim yöntemi kullanılmışsa da modern anlamda uluslararası tahkimin temeli, 19. yüzyılın sonlarına doğru atılmıştır.⁵³ 1794 tarihli Jay Antlaşması, 1899 ve 1907 Lahey Barış Konferansları devletlerarası tahkimin uygulanmasına yönelik en önemli gelişmelerdir.⁵⁴ Bu süreçler uyuşmazlıkların hukuk yoluyla barışçıl bir şekilde çözülmesi bağlamında tahkim metodunun sıklıkla kullanılmaya başlamasına öncülük etmiştir.⁵⁵ Özellikle Lahey Barış Konferansları sonucunda tahkim süreçlerinin ve tarafsız hakem seçiminin kolaylaştırılması adına bir Daimi Tahkim Mahkemesi kurulmuştur.⁵⁶

Uluslararası uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümü konusunda çeşitli örnekler göze çarpmaktadır. Bunlardan, ABD ve İran arasındaki tazmin uyuşmazlığı⁵⁷, Slovenya ve Hırvatistan arasındaki sınır anlaşmazlığı⁵⁸ ile Hollanda ve Rusya arasındaki şirket devletleştirilmesi

⁵³ Şahin Eray Kırdım, “Uluslararası Örgütlenmenin Gelişimine Retrospektif Bir Bakış: On Dokuzuncu Yüzyılın Alametifarikası”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 46, 2021, s.457.

⁵⁴ Mehmet Emin Büyük, “Modern Uluslararası Tahkimin Gelişiminde Jay Antlaşması'nın Yeri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 50, 2022, s.455.

⁵⁵ Dilip Sinha, “International Dispute Settlement Mechanisms and India-Pakistan Disputes”, *Indian Foreign Affairs Journal*, Vol. 12, No. 3, 2017, s.203.

⁵⁶ Mehmet Emin Büyük, “Modern Uluslararası Hukukun Gelişiminde Jay Antlaşması'nın Yeri”, *TAAD*, Sayı 50, 2022., s.468-469.

⁵⁷ İran devrimi sonrasında ABD vatandaşlarına ait olan mülkler kamulaştırılmıştı. ABD, İran'ı uluslararası tahkime gitmeye çağırdı ve Tahran'da bulunan Amerikan elçilik çalışanlarının rehin alınması sonrasında Tahkim Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme, İran'ın ABD vatandaşlarına tazminat ödemesine karar verdi (Hakkı Erkiner, “Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Sayı 1, 2022, s.20).

⁵⁸ Slovenya ve Hırvatistan, Adriyatik Denizi'ndeki sınır anlaşmazlığı nedeniyle Uluslararası Tahkim Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme, Piran Körfezi'nin ortasından geçen sınır hattını belirledi (Gerald H. Blake and Dusko Topalovic, “The Maritime Boundaries of the Adriatic Sea”, *Maritime Brifing*, Eds., SCHOFIELD, Clive/KLEMENCIC, Mladen, Vol. 1, No. 8, 1996, International Boundaries Research Unit Department of Geography University of Durham,

konulu uyuşmazlık⁵⁹ önemli kararlardır. Ayrıca devletler ve şirketler arasındaki ticari nitelikte uyuşmazlıkların da tahkim yöntemiyle çözülmesi yoluna başvurulmaktadır. Ancak çalışmanın özel hukuk merkezli olmaması nedeniyle bu konuda detaylı inceleme yapılmamıştır.

Uluslararası tahkimin taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde kullanılmasının güçlü ve zayıf yanları bulunmaktadır. Bu yöntemin, “tarafların uyuşmazlığı çözme sürecinde aktif rol almaları”, “çözümün hızlı ve etkili bir şekilde sağlanması”, “uzmanlık alanına sahip hakemlerin uyuşmazlığı nihai karara bağlaması” ve “uyuşmazlığın gizliliğinin korunması” gibi avantajları bulunmaktadır. Ancak uluslararası hakemliğin dezavantajları arasında, “sonradan taraflardan birinin iş birliğini reddetmesi”, “kararların infaz edilmesinin güç olması”, “hukuki standartların belirsiz olması” ve “bazı ülkelerde tahkim kararlarının yerel mahkemeler tarafından tanınmaması” sayılabilir.

Uluslararası tahkim, taraf devletler arasında bir anlaşmaya dayalı olarak başladığından kararın taraf devletçe uygulanmaması, uluslararası anlaşmanın ihlali olarak nitelenebilecektir.

B. Uluslararası Mahkemeler

Uluslararası mahkemeler, uluslararası anlaşmalar, uluslararası teamüller, hukukun genel ilkeleri ve diğer yardımcı kaynakları esas alarak, devletler arasındaki uyuşmazlıkların yargısal çözümüne yönelik faaliyet gösteren bağımsız ve tarafsız kurumlardır.⁶⁰ Modern uluslararası mahkemelerin kökleri, 19. yüzyılda barışçıl çözüm yollarını geliştirme ve

[https://www.durham.ac.uk/media/durhamuniversity/research-/research-centres/ibru-centre-for-bordersresearch/maps-and-databases/publications-database/MaritimeBriefings-\(Vol.-1-no.-8\).pdf](https://www.durham.ac.uk/media/durhamuniversity/research-/research-centres/ibru-centre-for-bordersresearch/maps-and-databases/publications-database/MaritimeBriefings-(Vol.-1-no.-8).pdf).

⁵⁹ Hollanda ve Rusya arasındaki uyuşmazlık: Hollanda'nın Yukos şirketine ait varlıklarının Rusya tarafından kamulaştırılması sonrasında, şirket uluslararası tahkime gitmişti. Mahkeme, Rusya'nın Hollanda'ya tazminat ödemesine karar vermiştir. (<https://tr.euronews.com/2015/06/20/yukos-davasini-kaybeden-rusya-nin-yurt-disindaki-varliklarina-el-konuluyor>)

⁶⁰ Süleyman Emre Zorlu, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 2016, s.113.

savaşın yerine barışçıl yöntemlerin geçmesi fikrine dayanmaktadır.⁶¹ Uluslararası mahkemelerin kurulması fikri, I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında da devam etmiş ve günümüzde kalıcı nitelikte bazı uluslararası mahkemelerin oluşumu tamamlanmıştır. Uluslararası mahkemelerin sayısı, etkisi ve etkinliğinin arttığı belirlenmiştir.⁶²

Uluslararası mahkemeler farklı ölçütlere göre sınıflandırılabilir. Bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla uluslararası mahkemeler, kuruluş amaçlarına, yetki sahalarına, yargı organının süresine, uyuşmazlık çeşitlerine ve yetki bölgelerine göre bazı alt kategoriler içerisinde incelenebilir.

Kuruluş amaçlarına göre uluslararası mahkemeler, insan haklarına ilişkin mahkemeler (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi) ve devletler arası anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin mahkemeler (Uluslararası Adalet Divanı) şeklinde sınıflandırılabilir.

Yetki sahalarına göre uluslararası mahkemeler, genel yargı yetkisi olan mahkemeler ve belirli konularda yetkili mahkemeler şeklinde iki kategoride incelenebilir. Genel yargı yetkisi olan mahkemeler uluslararası nitelik taşıyan tüm alanlarda karar verebilirler. (Uluslararası Adalet Divanı) Belirli konularda yargı yetkisi olan mahkemeler sadece önceden özel olarak belirlenmiş konulara ilişkin karar verebilirler. (Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi)

Yargı organının süresine göre, uluslararası mahkemeleri “ad hoc” mahkemeler ve “daimi” mahkemeler olmak üzere iki alt kategoriye ayırmak mümkündür. Ad hoc mahkemeler, belirli bir uyuşmazlık için özel olarak kurulan ve sadece o uyuşmazlıkla ilgilenen geçici mahkemelerdir. Bu mahkemeler, uluslararası anlaşmalar veya özel anlaşmalar ile kurulur ve çoğu zaman sadece belirli bir dönem için var olurlar. Örnek olarak, Birleşmiş Milletler Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi verilebilir. Daimi mahkemeler ise, sürekli olarak var olan ve belirli bir konuda tüm dünyada daimi faaliyet yürüten mahkemelerdir. Uluslararası Ceza

⁶¹ Zorlu, a.g.m., 2016, s.116.

⁶² Rona Aybay, “Uluslararası Mahkemeler ve Bireylerin Ceza Sorumluluğu”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2010, s.131.

Mahkemesi ve Uluslararası Adalet Divanı bu kapsamda değerlendirilebilir.

Uyuşmazlık çeşitlerine göre, devletler arasındaki uyuşmazlıkları çözen mahkemeler (Uluslararası Adalet Divanı gibi) ve devletlerin taraf olduğu bir sözleşmeye bağlı olarak bireysel başvuruları inceleyen mahkemeler (AİHM gibi) şeklinde ikili bir sınıflandırma yapılabilir.

Yetki bölgelerine göre uluslararası mahkemeler, buldukları coğrafi bölgeye göre sınıflandırılmaktadır. Bu çerçevede tüm dünyada yetkili olan mahkemeler ve bölgesel düzeyde yetkili olan mahkemeler şeklinde ikili bir kategori söz konusudur. Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi tüm dünya coğrafyasını kapsayan bir yetki alanına sahiptir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Afrika İnsan ve Halklar Hakları Mahkemesi gibi yargı organları bölgesel nitelikteki mahkemelerdir.

Uluslararası mahkemeler, hukukun üstünlüğü ilkesinin tüm dünyada sağlanması işlevini yerine getirmektedirler.⁶³ Mahkemelerin kararlarının etkinliği ve bağlayıcılığının sağlanması yönündeki çaba devam etmektedir. Özellikle uluslararası mahkemelerin uluslararası toplum nezdindeki algısını, verdikleri kararların güvenilirliği belirlemektedir. Bu kapsamda uluslararası hukukun gelişiminde, devletlerin rızasına bağlı olan yargı düzeni, işleyişte yavaşlamaya neden olmaktadır. Zorunlu uluslararası yargı süreçleri, ilkesel düzeydeki uluslararası hukuk normlarının etkinliğini arttırmakta ve bu ilkelerin evrensel standartlara dönüşümünü hızlandırmaktadır.⁶⁴

C. Uluslararası Adalet Divanı

Devletler arasındaki anlaşmazlıkların adil bir şekilde çözülebilmesi için bağımsız ve tarafsız bir mahkemenin kurulması fikri, uluslararası toplumun savaşlarla dolu geçmişinin ardından ortaya çıkmıştır. Özellikle 19. Yüzyılın sonunda bu fikrin somutlaşması

⁶³ Said Vakkas Gözlüğü, “Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, 2013, s.1445-1446.

⁶⁴ Rama Mani, “Conflict resolution, justice and the law: Rebuilding the rule of law in the aftermath of complex political emergencies”, *International Peacekeeping*, Vol.5, No.3, 1998, s.20.

sağlanmıştır. Bu dönemde, I. Lahey Barış Konferansı'nda (1899) bir dizi antlaşma imzalanmış ve bu antlaşmalar, daha sonra kurulan Uluslararası Adalet Divanı'nın temelini oluşturmuştur.⁶⁵ II. Lahey Barış Konferansı (1907) sırasında ise, Uluslararası Adalet Divanı'nın yetkileri ve işleyişi hakkında ayrıntılı hükümler içeren bir antlaşma kabul edilmiştir. Bu antlaşma, uluslararası hukukun temel belgelerinden biri olarak kabul edilir.⁶⁶

Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler'in başlıca yargı organıdır ve merkezi, Hollanda Lahey'dedir. Mahkeme, BM Şartı'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözümü konusunda adli yetkiye sahiptir.⁶⁷ Divan'ın işleyişi, aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır.

- Davanın açılması: Dava, bir devletin diğer bir devletle veya uluslararası bir örgütle arasında ortaya çıkan bir uyuşmazlıkta, konunun bir devlet tarafından Adalet Divanı'na sunulmasıyla başlar.
- Tarafların görüşleri: Davayı açan devlet, savunmasını sunar. Diğer taraf, savunmasını sunmak için bir süre verilir. Taraflar, belgeler ve kanıtlar sunabilirler.
- Duruşmalar: Tarafların görüşleri belirlendikten sonra, duruşmalar başlar. Bu duruşmalar, her iki tarafın avukatlarının argümanlarını ve kanıtlarını Adalet Divanı'na sunmalarını içerir.

⁶⁵ Büyük, a.g.m., 2022, s.445.

⁶⁶ Hakkı Hakan Erkiner, “Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Aracılığıyla Uygulanması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, 2017, s. 88.

⁶⁷ Charles Riziki Majinge, “Emergence of New States in Africa and Territorial Dispute Resolution: The Role of the International Court of Justice”, *Melbourne Journal of International Law*, Vol.13, No.1, 2012, s.467.

- Karar verme: Adalet Divanı, duruşmaların tamamlanmasının ardından bir karar verir. Karar, oyçokluğuyla alınır ve yazılı bir şekilde yayınlanır.⁶⁸
- İcra: Kararın icrası, tarafların davranışlarına bağlıdır. Adalet Divanı, kararının yerine getirilmesini emredebilir, ancak kararların yerine getirilmesi genellikle tarafların isteklerine bağlıdır.⁶⁹ BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla icra edilme hali ise ayrı süreçlere tabidir.⁷⁰

Uluslararası Adalet Divanı, devletler arasındaki uyuşmazlıkları çözmek için mevcut en önemli yargı organıdır. Ancak, Adalet Divanı'nın kararları bağlayıcı olmadığından, kararların icrası konusunda zorluklar yaşanabilmektedir.⁷¹

V. BÜYÜK VERİ

Büyük verinin tarihçesi, 1950'lerde ve 1960'larda bilgisayarların ve veri depolama teknolojisinin gelişmesiyle başlasa da o dönemdeki veri depolama ve işleme kapasitesi oldukça sınırlıdır.⁷² İlişkisel veri tabanlarının ortaya çıkmasıyla birlikte, 1970'lerde verilerin yapılandırılması ve yönetimi daha kolay hale gelmiştir. 1980'ler ve 1990'lar, internetin ve elektronik ticaretin gelişmesiyle birlikte, veri üretimi hızlanmış ve veri depolama ve işleme teknolojileri hızla gelişmiştir. Web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıkması ve mobil cihazların yaygınlaşmasıyla birlikte, 2000'lerde veri üretimi daha da artmış ve veri

⁶⁸ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, Madde 55, (https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093041bm_02.pdf) Erişim Tarihi: 21.05.2023.

⁶⁹ Oğuz Kaan Pehlivan, “Uluslararası Adalet Divanı’nda Görülen Davalara Dostane Katılım (Amicus Curiae) ve Dostane Mütalaa (Amicus Brief) Usulü”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 38, 2019, s.319.

⁷⁰ Erkiner, a.g.m., 2017, s.99.

⁷¹ Robert E. Lutz, “Perspectives on the World Court, the United States, and International Dispute Resolution in a Changing World”, *The International Lawyer*, Vol.25, No.3, 1991, pp.681.

⁷² Marvin Minsky, “Semantic Information Processing”, Cambridge, MA: MIT Press, 1968, s.9.

depolama ve işleme kapasiteleri daha da yükselmiştir.⁷³ Günümüzde büyük veri analizi, derin öğrenme gibi yeni teknolojiler sayesinde verilerin daha hızlı ve daha verimli bir şekilde işlenmesine olanak sağlamaktadır. Milyarlarca cihaz, sürekli olarak veri üretmekte ve bu veriler, işletmeler, hükümet organları ve araştırmacılar tarafından büyük veri analizi için kullanılmaktadır.⁷⁴

Büyük veri, işleme, depolama, analiz ve paylaşma gibi konularda geleneksel veri yönetim teknolojilerinin ötesinde olan büyük miktarda verileri ifade eder.⁷⁵ Bu veriler, farklı kaynaklardan gelen ve çeşitli formatlarda olabilen yapılandırılmış veya yapılandırılmamış verilerdir. Büyük veri, veri bilimleri, yapay zeka ve makine öğrenimi gibi alanlarda kullanılarak öngörü analizi, pazarlama, tıbbi teşhis, güvenlik, e-ticaret ve daha birçok alanda kullanışlı sonuçlar üretebilir. Büyük veri, veri hacmi, çeşitliliği, hızı ve doğruluğu açısından beş V özelliği ile tanımlanabilir.

“Veri Hacmi: Büyük veri, trilyonlarca satır veri ve petabaytlarca depolama kapasitesi gerektirebilir.

Veri Çeşitliliği: Büyük veri, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış verileri içerebilir.

Veri Hızı: Büyük veri, gerçek zamanlı olarak veya hızlı bir şekilde işlenmesi gereken verileri içerebilir.

Veri Doğruluğu: Büyük veri, veri kaynaklarından gelen hatalı verileri içerebilir.

Veri Değeri: Büyük veri, anlamlı sonuçlar üretmek için analiz edilmesi gereken verileri içerebilir.”⁷⁶

Büyük veri, genellikle dağıtılmış sistemler ve bulut bilişim kullanılarak işlenir. Büyük veri teknolojileri arasında Hadoop, Spark,

⁷³ Yasemin Kuruca, Murat Üstüner ve Işıl Şimşek, “Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı: Sohbet Robotu (Chatbot)”, *Medya ve Kültür*, Cilt 2, Sayı 1, 2022, s.94-95.

⁷⁴ Şehriban Kayacan ve Deren Baysal, “Büyük Veride Mahremiyete Yönelik Etik Tartışmalara Göstergibilimsel Yaklaşım: The Entire History of You”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 45, 2023, s.228.

⁷⁵ Hüseyin Gül, “Dijitalleşmenin kamu yönetimi ve politikaları ile bu alanlardaki araştırmalara etkileri”, *Yasama Dergisi*, Sayı 36, 2018, s.18.

⁷⁶ Gül, a.g.m., 2018, s.18-19.

NoSQL veritabanları, veri depolama alanları ve veri görselleştirme araçları yer almaktadır.⁷⁷

A. Büyük Veri Analizi

Büyük veri analizi, büyük miktarda yapılandırılmış ve yapılandırılmamış veri setlerinin analiz edilmesini ve bu verilerin içinde gizli kalmış bilgilerin keşfedilmesini sağlayan bir veri analizi yöntemidir.⁷⁸ Büyük veri analizi, geleneksel veri analizi yöntemlerinden farklı olarak, çok büyük veri kümelerini ele alabilen ölçeklenebilir ve esnek bir yaklaşım sunar.

Büyük veri analizi, genellikle Hadoop, Spark ve NoSQL gibi açık kaynaklı teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilir.⁷⁹ Bu teknolojiler, çok büyük veri kümelerini paralel olarak işleyebilir ve sonuçları hızlı bir şekilde üretebilir. Büyük veri analizi, veri madenciliği, makine öğrenimi, yapay zeka ve istatistik gibi alanlardan yararlanır.

Büyük veri analizi, işletmeler, devlet kurumları ve araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılan bir araçtır. Büyük veri analizi, verilerin keşfedilmesi, veri kalitesinin artırılması, veri entegrasyonu, veri modellemesi, veri görselleştirme, tahmin yapma, optimizasyon, karar verme ve risk analizi gibi birçok farklı amaç için kullanılabilir.⁸⁰ Ancak, büyük veri analizi için aşağıda detaylandırılacağı üzere, veri gizliliği, veri güvenilirliği ve etik gibi önemli sorunlar da bulunmaktadır.

⁷⁷ Mehmet Oytun Cibaroğlu ve Bahattin Yalçınkaya, "Belge ve arşiv yönetimi süreçlerinde büyük veri analitiği ve yapay zekâ uygulamaları." *Bilgi Yönetimi* 2, 1, 2019, s.45

⁷⁸ Muhammet Atalay ve Enes Çelik, "Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları-Artificial Intelligence and Machine Learning Applications in Big Data Analysis", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 22, 2017, s.164.

⁷⁹ Atalay ve Çelik, a.g.m., 2017, s.164.

⁸⁰ Hüseyin Avunduk ve Merve KIZGIN. "Büyük veri ve sürekli denetimde veri analizi." *Journal of Business in The Digital Age* Cilt.3. Sayı 1, 2020, s.77,78.

B. Büyük Verinin Hukuk Alanında Kullanımı

Hukuk alanında büyük veri analizi, yargılamalar, dava sonuçları, hukuk uygulamaları ve hukukla ilgili diğer konulardaki verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasını kapsar.⁸¹ Bu analizler, hukuk sistemlerinin işleyişini daha verimli ve adil hale getirmeye yardımcı olabilir. Büyük veri analizi, hukuk alanında aşağıdaki amaçlarla kullanılabilir.

- Delillerin Toplanması ve Analizi: Büyük verinin yargılama sürecinde kullanımı, delillerin toplanması ve analizi için yararlı olabilir. Önemli olan, söz konusu delillerin doğru bir şekilde toplanması, saklanması ve kullanılmasıdır. Özellikle, yargılamadaki hukuki standartlar, toplanan delillerin doğruluğunu, güvenilirliğini ve adil bir şekilde değerlendirilmesini gerektirir.

- Hukuki Kararların Desteklenmesi: Büyük veri analizi, hukuki kararların alınmasına yardımcı olabilir. Örneğin, bir hukuk davasında, benzer davalardaki kararlar ve yargılamaların sonuçları gibi verileri analiz ederek hukuki kararların desteklenmesine yardımcı olabilir. Büyük veri analizi, şüpheli davranışların tespitinde, tanık beyanlarının analizinde ve hareketli videoların yorumlanmasında yardımcı olabilir.

- Hukuki Risklerin Tespiti ve Yönetimi: Büyük veri analizi, hukuki risklerin tespit edilmesine ve yönetilmesine yardımcı olabilir.

- Hukuki Süreçlerin Optimizasyonu: Büyük veri analizi, hukuki süreçleri optimize etmeye yardımcı olabilir. Örneğin, mahkemelerdeki iş yükünü analiz ederek, mahkeme kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanılmasına yardımcı olabilir.

- Hukuki Eğilimlerin Takibi: Büyük veri analizi, hukuki trendleri takip etmeye yardımcı olabilir. Dava dosyaları başlı başına zengin bir veri kaynağıdır ve bu dosyalar internette yaygın olarak bulunabilir.

Büyük verinin yargılama sürecinde kullanımı konusunda bazı hukuksal ve etik kaygılar da bulunmaktadır. Bunların başında mahremiyet ve veri güvenliği konuları yer almaktadır. Özel yaşamın

⁸¹ Şehriban İpek Aşıkoğlu, “Avrupa Birliği Ve Türk Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması Ve Büyük Veri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s.2.

gizliliği veya benzeri konular nedeniyle, elde edilen verilerin kamuoyuna açık tıbbi kayıtları veya benzeri kayıtları içermesi konusunda birçok kişi ve kurum endişelenmektedir.⁸² Ayrıca, büyük verinin doğru yorumlanması ve hukuk süreçlerinde kullanımı için eğitilmiş bir ekibe ihtiyaç vardır. Çoğu zaman, bu ekibi düzenli denetimler altında tutulması, uzmanlar tarafından eğitilmiş ve yasalara ve düzenlemelere tam olarak uygun olması gerekmektedir.

Büyük verinin yargılama sürecinde kullanımı, olumlu ve olumsuz tarafları olan bir alandır. İnsan haklarına ve etik ilkelere uygun bir şekilde büyük verinin kullanılması gerekmektedir. Tahminler, araştırmalar, görüş bildirimleri gibi uygulamalar hukuksal sınırlar içinde yapılmalıdır.⁸³ Bu nedenle, büyük verinin adalet sistemi ile entegrasyonu, adil bir yargılama süreci için gereksinimler dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir.

C. Büyük Verinin Uluslararası Hukuk Alanında Kullanımı

Büyük veri çok büyük hacimli, çeşitli kaynaklardan elde edilen ve geleneksel veri işleme yöntemleriyle işlenemeyen verilerdir.⁸⁴ Büyük verinin güncel işlenebilirliği yöntemi de büyük veri analizidir. Büyük veri uluslararası hukuk alanında kullanıldığında çeşitli yararları ve riskleri olan bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Büyük veri analizinin uluslararası hukuk alanında kullanımı, özellikle uluslararası uyuşmazlık çözümünde aşağıdaki açılardan faydalı yanları olabilecektir.

- Uluslararası anlaşmaların, teamüllerin ve hukukun genel ilkelerinin somut olaya uygun yorumlanmasında büyük veri önemli bir araçtır.
- Devletler arasında bir anlaşmazlık olduğunda, büyük veri analizi ile tarafların görüşlerinin, tutumlarının ve önceliklerinin belirlenmesi mümkündür.

⁸² Gökhan Erdoğan, “Yapay Zekâ ve Hukukuna Genel Bir Bakış”, *Adalet Dergisi*, Sayı 66, 2021, s.68.

⁸³ Ali Özcan, “Büyük veri: Fırsatlar ve tehditler”, *TRT Akademi*, Cilt 6, Sayı 11, 2021, s.27.

⁸⁴ Gül, a.g.m., 2018, s.18.

- Uluslararası hukukun birçok alanında kullanılan tahkim ve arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinde de büyük veri analizi kullanılabilir.
- İnsan hakları ihlallerinin tespit edilmesi, önlenmesi ve cezalandırılması için büyük veri analizi kullanılabilir. Bu alanda, insan hakları ihlalleriyle ilgili verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması, belirli insan hakları ihlallerinin daha erken tespit edilmesine ve daha etkili müdahalelerin yapılmasına olanak sağlayabilir. Bu ihlallerin tespiti ve belgelenmesi için büyük veri analizi kullanılabilir. Örneğin, uydu görüntüleri ve sosyal medya verileri gibi kaynaklardan elde edilen büyük veri, insan hakları ihlallerinin tespiti ve belgelenmesine yardımcı olabilir.
- Sınır ötesi suçlar, terörizm, insan kaçakçılığı, siber suçlar gibi çeşitli suçları kapsar. Bu tür suçlar uluslararası hukukla ilgilidir ve bu suçları önlemek için uluslararası iş birliği gereklidir. Büyük veri analizi, suçluların uluslararası izlenmesine katkı sunabilir.
- İklim değişikliği ve çevre kirliliği küresel sorunlardır ve çözümünü için uluslararası entegrasyon gereklidir. Büyük veri analizi, iklim değişikliği ve çevre ile ilgili verilerin toplanması, analizi ve yönetimi için kullanılabilir. Örneğin, uydu verileri, hava durumu istasyonları ve diğer kaynaklardan elde edilen veriler, ilgili karar verme süreçlerine yardımcı olabilir.

Büyük verinin kullanımıyla ilgili bazı sorunlar da vardır. Özellikle, veri gizliliği ve güvenliği gibi konular, büyük verinin uluslararası hukukta kullanımı sırasında önemli sorun olarak ortaya çıkabilir. Bu nedenle, uluslararası hukuk alanında büyük verinin kullanımıyla ilgili etik, hukuki ve teknolojik handikapların çözülmesi gerekmektedir.

Büyük verinin yukarıda sıralandığı üzere özellikle uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir potansiyel taşıdığı görülmektedir. Bu çerçevede uluslararası uyuşmazlık türleri açısından daha detaylı bir inceleme yapılması yararlı olacaktır.

VI. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE BÜYÜK VERİ ANALİZİ

Uluslararası hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde büyük veri analizi son yıllarda giderek daha fazla kullanılmaktadır.⁸⁵ Büyük veri analizi, hukuk alanındaki uyuşmazlıkların çözümünde kullanılan diğer yöntemlerle birlikte kullanıldığında, bu uyuşmazlıkların çözüm sürecinde daha hızlı, daha verimli ve daha doğru sonuçlar elde edilmesine yardımcı olabilir.

Büyük veri analizi, öncelikle hukuk alanındaki büyük veri setlerini işleyerek, bu verilerden anlamlı sonuçlar elde etmeye odaklanır. Bu veri setleri, örneğin, uluslararası mahkemelerdeki dava dosyaları, hakim kararları, hukuk fakültelerinde yapılan akademik çalışmalar, hukuk konferansları ve sempozyumlar gibi kaynaklardan toplanabilir.

Büyük veri analizi, uyuşmazlık çözümüne katkı sağlayacak birçok farklı araç ve teknik kullanır. Örneğin, veri madenciliği, makine öğrenimi, doğal dil işleme ve veri görselleştirme teknikleri, büyük veri analizinde sıkça kullanılan araçlardır.⁸⁶

Uluslararası hukuk uyuşmazlıklarının çözümünde büyük veri analizinin kullanılması, daha verimli ve doğru kararlar alınmasına yardımcı olabilir. Büyük veri analizi sayesinde, önceki davalar ve mahkeme kararları incelenerek, benzer uyuşmazlıklar için verilmiş kararlar analiz edilebilir ve bu veriler doğrultusunda yeni davalar için stratejiler geliştirilebilir. Ayrıca, büyük veri analizi, mahkemelerin iş yükünü azaltarak, daha hızlı kararlar alınmasına yardımcı olabilir. Ancak, büyük veri analizinin kullanımıyla birlikte, gizlilik, güvenlik ve veri koruma konuları da önem kazanır. Bu nedenle, büyük veri analizi uygulamalarında veri koruma ve gizlilik konularına özel bir önem verilmesi gerekmektedir.⁸⁷

⁸⁵ Vasja Badalič, “The Metadata-Driven Killing Apparatus: Big Data Analytics, The Target Selection Process, And The Threat To International Humanitarian Law”, *Critical Military Studies*, 2023, s.3., DOI: [10.1080/23337486.2023.2170539](https://doi.org/10.1080/23337486.2023.2170539).

⁸⁶ Badalič. a.g.m., 2023, s.2.

⁸⁷ Kristian P. Humble, “International Law, Surveillance And The Protection Of Privacy”, *The International Journal of Human Rights*, Cilt 25, Sayı 1, 2021, s.19.

A. Yargı-Dışı Çözüm Sürecinde Büyük Veri Analizi

Devletlerarası uyuşmazlıklar, tarihsel olarak çoğunlukla askeri ve siyasi baskılar ya da geleneksel diplomatik yollar yoluyla çözülmüştür. Ancak, uluslararası uyuşmazlıkların sayısı ve karmaşıklığı arttıkça, barışçıl çözüm yöntemleri de çeşitlilik kazanmıştır.⁸⁸ Bu bağlamda, büyük veri analizi uygulamaları, uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl çözümünde yararlı bir araç olarak ortaya çıkmıştır.

Büyük veri analizi, yargı-dışı uyuşmazlık çözümünde çeşitli yollarla kullanılabilir. Görüşme, uzlaştırma, arabuluculuk, inceleme ve soruşturma yöntemlerinin tamamında büyük veri analizi kullanılabilir. Bu araçla tarafların mevcut tutumları, geçmiş uygulamaları, uyuşmazlıkların nedenleri ve tarafların talepleri belirlenebilir. Büyük veri analizi, taraflar arasındaki iletişimi kolaylaştırabilir ve bir uzlaşmaya varılması için yol gösterebilir. Tarafların söz konusu uyuşmazlıkta benzer durumlarda aldıkları kararların incelenmesinde de büyük veri kullanılabilir. Bu şekilde tarafların, uyuşmazlığı çözmek için benzer bir çözüm yolu bulabileceği veya benzer sorunların nasıl çözüldüğüne dair fikirler edinebileceği gözlenebilir. Örneğin, çözüm önerileri sunan bir yazılım, tarafların iddia ve delillerini analiz ederek, potansiyel olarak uyuşmazlıkların çözümü için fikirler ortaya koyabilir.

Derin öğrenme ile desteklenen yaygın chatboot program ve yazılımları bu konuda önemli ilerlemeler kaydetmiştir.⁸⁹ Bu programların uyuşmazlıkların çözümüne yönelik derin analizler yapabilme altyapısı bulunmaktadır.

Büyük veri analizinin, yargı-dışı uyuşmazlık çözümünde etkili şekilde kullanılabileceği bazı durumlar aşağıda açıklanmıştır.

⁸⁸ Sevil Şahin, *Uluslararası Çatışma Çözümü ve Arabuluculuk - Kıbrıs Sorununda BM Genel Sekreterlerinin Arabuluculuk Çabaları*, Orion Kitabevi, Ankara, 2022, s.90.

⁸⁹ Sayıları ve çeşitleri gittikçe artan bu derin öğrenme platformları bilgi analizi konusunda önemli işlevleri yerine getirebilmektedir. (<https://openai.com/>, <https://bearly.ai/dashboard/mid/loading> ve <https://bard.google.com/>)

1. Tarafların Davranış Kalıplarının Tespiti

Büyük veri analizi araçları, veri madenciliği yoluyla devletlerarası uyuşmazlıklarda tarafların davranış kalıplarının belirlenmesinde kullanılabilir. Özellikle, tarihsel olarak karşılaştıkları uyuşmazlıklar ve anlaşmazlıkların nedenleri hakkında analizler, daha iyi bir çözüm olasılığı doğurabilir. Bu tür veriler, barışçıl çözüm sürecinde uzmanlar tarafından kullanılarak, uzlaşmazlığın nedeninin belirlenmesi ve çözümüne yönelik önerilerin geliştirilmesi için oldukça önemlidir.

2. Veri Görselleştirme

Veri görselleştirme yoluyla devletlerarası uyuşmazlıkların açıklanmasına yardımcı olabilir. Uyuşmazlıklar, tarafların anlamalarını ve görüşlerini paylaşmalarını sağlayacak yüksek kaliteli grafikler ve resimler kullanılarak görsel hale getirilebilir.⁹⁰

3. İtirazların Tahmini Analizi

Büyük veri analizi araçları, tarafların itirazlarının tahmini analizi için kullanılabilir. Bu tür analizlerde, tarafların itirazları hakkında tahmini bilgiler sunulur. Devletler, bu tür analizleri kullanarak, olası uzlaşma noktalarını belirleyebilirler. Bu sayede daha önce uyuşmazlıkların çözümlerinde yapılan hatalar tespit edilir ve aynı hataya düşülmesinin önüne geçilir.

4. Verilerin Doğruluğunun Tespiti

Büyük veri analizi araçları, uyuşmazlıkta sunulan verilerin doğruluğu hakkında sorgulama yapmak için kullanılabilir. Bu tür doğruluk analizleri, tarafların daha objektif bir yaklaşım benimsemelerine yardımcı olur. Taraflar, bu analizler sayesinde, çözüm sürecinde sahte ve yalan bilgiler sunan tarafın tespit edilmesine yardımcı olabilirler.

⁹⁰ Sadullah Çelik ve Emrah Akdamar. "Büyük Veri ve Veri Görselleştirme." *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 65, 2018, s.254.

5. Bütünsel Bilgi Edinme

Büyük veri analizi araçları, taraflarının uyuşmazlık konuları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına yardımcı olabilir. Bu bilgi, tarafların uyuşmazlıkların çözümünde daha iyi bir pozisyonda yer almalarını ve karar vermelerini kolaylaştırabilir.

Büyük veri analizi, yukarıdaki alt metotlarla devletlerarası uyuşmazlıkların barışçıl çözümünde faydalı bir araç olarak kullanılabilir. Büyük veri analizi uygulamaları sayesinde, tarafların uyuşmazlıkların çözümünde daha makul ve etkili kararlar alması mümkün olur. Ancak, verilerin doğruluğu, güvenilirliği ve mahremiyeti gibi konuların dikkate alınması gerekmektedir.

B. Uluslararası Yargısal Çözüm Sürecinde Büyük Veri Analizi

Uluslararası yargılama süreçlerinde büyük veri, hukukun uygulanmasında daha objektif olunmasına ve veriye dayalı bir yaklaşım benimsenmesine yardımcı olabilir. Büyük veri analizi, hukuk davalarında kullanılan kanıtların değerlendirilmesi, delil toplama ve yargılama sürecinin daha etkin ve hızlı bir şekilde yürütülmesine yardımcı olabilir. Özellikle, uluslararası ceza mahkemelerinde büyük veri analizi kullanımı önemli bir potansiyele sahiptir. Bu mahkemelerde, çoğunlukla savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi olaylar ele alınmaktadır.⁹¹ Bu tür suçlar genellikle geniş alanlarda ve uzun zaman dilimlerinde işlendiğinden, delil toplama ve inceleme süreci oldukça zorlu olabilmektedir. Ancak büyük veri analizi, bu süreçte kullanılan kanıtların güvenilirliğini artırabilir ve soruşturma sürecinin daha etkin bir şekilde yürütülmesine yardımcı olabilir.

Büyük veri analizinin belirlenen yararları dışında kullanımına dair bazı sorunlar da bulunmaktadır. Örneğin, büyük veri analizinde kullanılan algoritmaların sonuçlarına yönelik hatalar oluşabilir. Ayrıca, büyük veri analizi için gereken verilerin toplanması ve depolanması, özel hayatın gizliliği ile ilgili endişeleri de beraberinde getirebilir. Uluslararası yargılama süreçlerinde büyük veri analizi, daha etkin ve hızlı bir

⁹¹ Ezeli Azarkan, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Karşılaştırmalı Analizi." *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 24, Sayı 1-2, 2004, s.239.

yargılama süreci için önemli bir araç olabilir. Ancak, kullanımıyla ilgili hukuki ve etik sorunların giderilmesi büyük önem taşımaktadır.

C. Uluslararası Tahkim Sürecinde Büyük Veri Kullanımı

Uluslararası tahkim sürecinde de büyük veri kullanımı artmaktadır. Tahkim süreci, tarafların anlaşmazlık konusunu çözmek için üçüncü bir tarafsız tarafın kararına başvurduğu bir yöntemdir.⁹² Büyük veri analizi, tahkim sürecinde tarafların delillerini, kanıtlarını ve argümanlarını desteklemekte kullanılabilir veri kaynaklarını sağlayabilir. Örneğin, bir devletlerarası anlaşmazlık nedeniyle tahkime gidildiğinde, karara etki edebilecek bilgilerin büyük bir kısmı elektronik veri olarak mevcut olabilir. Tarafların elektronik postaları, anlaşmaları, sözleşmeleri ve işlem verileri gibi birçok farklı veri türü, tahkim kararlarında belirleyici bir rol oynayabilir. Bu nedenle, tahkim sürecinde büyük veri analizi, tarafların duruşmalar sırasında sunduğu verilerin yanı sıra, mahkeme kararlarına etki edebilecek farklı veri türlerinin analizini de içerebilir.

Büyük veri kullanımından kaynaklı yasal ve etik sorunlar da ortaya çıkabilir. Örneğin, veri gizliliği, verilerin manipüle edilmesi ve verilerin doğruluğu gibi sorunlar, büyük veri analizinin uluslararası tahkim sürecinde kullanımını sınırlayabilir. Bu nedenle, tahkim sürecinde büyük veri analizinin kullanımı konusunda dikkatli olunması gerekmektedir. Bu süreçte yasal, teknik ve etik kuralların uygun şekilde takip edilmesi önemlidir.

D. Uluslararası Mahkemelerin Yargılama Sürecinde Büyük Veri Kullanımı

Uluslararası mahkemeler, büyük veri analizinin kullanımı konusunda da çalışmalar yapmaktadır.⁹³ Bu çalışmaların amacı,

⁹² İbrahim Özbay ve Murat Erdem. "Bir Kurumsal Tahkim Merkezi Örneği: İberoamerikan Tahkim Merkezi." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.42, 2020, s.450.

⁹³ International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1468>; European Court of Human Rights, https://www.echr.coe.int/Documents/Leaflet_AI_ENG.pdf; International

uluslararası hukukun uygulanmasında büyük veri analizinin potansiyelini keşfetmektir. Örneğin, uluslararası mahkemeler, savaş suçları veya insan hakları ihlalleri gibi olayları araştırırken, büyük veri analizi kullanarak bu olayların daha ayrıntılı bir analizini yapabilirler.

Büyük veri analizi, mahkemelerin veri tabanlarında bulunan geniş miktarda veriyi işleyerek, farklı desenler ve eğilimler keşfetmelerini sağlayabilir. Bu yöntem, mahkemelerin davaları daha etkili bir şekilde analiz etmelerine ve daha doğru kararlar vermelerine yardımcı olabilir. Örneğin, bir uluslararası mahkeme, savaş suçları ile ilgili bir davayı ele alırken, olayların meydana geldiği bölgedeki büyük veri kaynaklarından elde edilen verileri analiz ederek, saldırıların nasıl gerçekleştiği, kimin sorumlu olduğu ve mağdurların kimlikleri hakkında daha ayrıntılı bir bilgiye sahip olabilir.

Büyük veri analizi ayrıca, mahkemelerin kararlarını daha şeffaf hale getirmelerine de yardımcı olabilir. Mahkemeler, büyük veri analizi kullanarak, kararlarına dayanan verileri açıklayabilir ve böylece kararlarının nasıl verildiğine ilişkin daha fazla bilgi sağlayabilirler.

E. Uluslararası Adalet Divanı Yargılama Sürecinde Büyük Veri Kullanımı

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde çok önemli işlevi olan bir yargılama organıdır. UAD, Birleşmiş Milletlerin (BM) ana organlarından biri olan Uluslararası Adalet Divanı Statüsü' ne dayanarak kurulmuştur ve BM'nin ana organlarından biri olarak faaliyet gösterir.⁹⁴ UAD, devletler arasındaki uyuşmazlıkları çözmek için yetkilidir. UAD'nın kararları, hukuki sonuçları olan yargısal kararlar olarak kabul edilir ve bu nedenle UAD'nın kararlarının doğru ve güvenilir olması son derece önemlidir. Bu nedenle, büyük veri analizi, UAD'nin kararlarının hazırlanması ve uyuşmazlıkların çözülmesi sürecinde önemli bir rol oynayabilir. Örneğin, UAD'nin kararlarında kullanılan belgeler, kararların dayandığı kanıtları

Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/179/179-20210406-ORA-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

⁹⁴ Ali Osman Karaoğlu, “Uluslararası Adalet Divanı Danışma Görüşlerinde Yetki ve Devletin Sorumluluğu Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 3, 2022, s.1410.

ve hukuki argümanları içerebilir. Bu belgeler, büyük veri analizi teknikleri kullanılarak analiz edilebilir ve UAD'nın daha önceki kararlarındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenebilir. Bu, UAD'nın kararlarına etkili bir şekilde referans verilmesine yardımcı olabilir. Mahkemenin önceki kararlarının incelenmesi ve bu kararların veri setlerine dönüştürülmesi yoluyla bir model geliştirilir. Bu model daha sonra, gelecekteki davaların benzer faktörlerinin analiz edilmesi için kullanılabilir.

Bunun yanı sıra, uluslararası hukukun gelişimi ve değişen pratikleri hakkında daha fazla bilgi elde etmek için büyük veri analizi kullanılabilir. Örneğin, uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına ilişkin istatistikler, devletlerin uygulamaları ve uluslararası mahkemelerin kararları gibi veriler büyük veri analizi kullanılarak incelenebilir. Bu analizler, uluslararası hukukun gelişiminde ve uygulanmasında daha iyi bir anlayışa sahip olunmasına yardımcı olabilir.

F. Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargılama Sürecinde Kullanımı

Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) 2002 yılında kurulmuş bir uluslararası mahkemedir ve adli soruşturma ve yargı yetkisine sahiptir.⁹⁵ UCM'nin amacı, soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarını soruşturmak ve yargılamaktır. UCM'nin hedefi, adil bir yargılama süreci yürütmek ve suçluların adalet önüne çıkmasını sağlamaktır. Bu doğrultuda, mahkeme, yeni teknolojilerin kullanımı konusunda da öncü olmaktadır. Diğer dijital araçlarla birlikte UCM yargılamalarında büyük veri analizine başvurulmaktadır.⁹⁶ Büyük veri analizi, UCM'nin yargılamalarında genellikle aşağıda aktarılan iki şekilde kullanılmaktadır:

Delil toplama: UCM, büyük veri analizini, şüphelilerin ve tanıkların ifadeleri, medya raporları, açık kaynaklar, sosyal medya platformları ve diğer dijital kanallar da dahil olmak üzere çeşitli

⁹⁵ International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1468..>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

⁹⁶ Sarah J. Goodman, “The Effectiveness of the International Criminal Court: Challenges and Pathways for Prosecuting Human Rights Violations”, *Inquiries Journal*, Vol.12, No.9, 2020, <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1806>.

kaynaklardan toplanan dijital verilerin analizinde kullanılmaktadır. Bu veriler, olayların kronolojik sıralamasını, sorumluların kimliklerini, faaliyetlerinin zaman ve mekânlarını ve diğer önemli bilgileri belirlemek için kullanılır.

Kanıt sunumu: UCM ayrıca büyük veri analizini, delil sunumu aşamasında kullanılmaktadır. Örneğin, telefon aramaları, mesajlar, e-postalar ve diğer elektronik belgeler gibi çeşitli dijital kaynaklardan elde edilen veriler, mahkemelerde delil olarak sunulabilmektedir. UCM, bu verileri doğrulamak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır, örneğin, dijital imzalar, meta veriler ve doğrulama kodları gibi teknikler kullanarak, verilerin değiştirilip değiştirilmediğini belirlemektedir.

UCM'nin büyük veri analizi kullandığı davalarda büyük veri analizi kullanılarak delil toplama süreci daha etkili hale getirilmiştir. Özellikle Kenya davasında, büyük veri analizi sayesinde binlerce sayfadan oluşan dokümanlar, işaretlenmiş olası suç sahneleri ve tanık ifadeleri incelenerek deliller toplanmıştır. Darfur davasında ise, uydu görüntüleri ve diğer dijital veriler kullanılarak muhtemel suç sahneleri tespit edilmiştir. Kongo davalarında da cep telefonu kayıtları ve diğer dijital veriler kullanılarak delil toplama süreci kolaylaştırılmıştır. Mali davasında da büyük veri analizi kullanılarak silahlı grupların hareketleri ve suç sahneleri incelenmiştir. Libya, Gambia ve Bangladeş/Myanmar davalarında da benzer bir şekilde, dijital verilerin kullanımı ve büyük veri analizi önemli bir rol oynamıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin dijital verileri kullanarak büyük veri analizi yaptığı bazı davalar aşağıdaki şekilde örneklenebilir.

- Kenya (ICC-01/09): Kenya davasında, ICC savcılığı büyük veri analizi yöntemlerini, şüphelilerin iletişim kayıtları, banka hesapları, seyahat bilgileri, coğrafi konum verileri gibi çeşitli dijital kanıtların analizinde kullanmıştır. Özellikle, ICC, M-Pesa adlı mobil para transferi sistemi kayıtlarını kullanarak, şüphelilerin para transferleri ve kişiler arasındaki bağlantıları belirlemeye çalışmıştır. Ayrıca, ICC, cep telefonu verilerini ve sosyal medya aktivitelerini de analiz ederek, şüphelilerin faaliyetlerini anlamaya çalışmıştır. Bu yöntemlerin kullanımı,

ICC'nin şüphelilerin faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi toplamasına ve davayı güçlendirmesine yardımcı olmuştur.⁹⁷

- Darfur (ICC-02/05): Darfur davasında, ICC veri analizi ekibi, çatışmalar sırasında oluşan büyük miktardaki dijital veriyi inceledi. Bu veriler arasında uydu görüntüleri, radyo istasyonları, sosyal medya paylaşımları, medya raporları ve diğer açık kaynaklar yer almaktadır. Veri analizi, saldırıların yoğunluğu, mağdurların sayısı, saldırganların kimlikleri ve tarafların çatışmalardaki rolleri gibi birçok faktörü belirlemek için kullanıldı. Bu analizler sonucunda, davada suçlanan Sudanlı liderler hakkında daha fazla bilgi ortaya çıkarıldı ve davada kullanılan deliller güçlendirildi.⁹⁸
- Kongo (Lubanga) (ICC-01/04): Büyük veri analizi, tanık ifadelerinin tutarlılığını doğrulamak ve çelişkileri tespit etmek amacıyla kullanıldı. ICC, Kongo'da çocuk askerlerin kullanımına ilişkin olarak Lubanga davasında büyük veri analizi kullandı. Analiz, çocukların nasıl toplandığı, nerede eğitildiği ve nereye gönderildiği gibi konuları anlamaya yardımcı oldu.⁹⁹
- Kongo (Katanga) (ICC-01/04-01): Büyük veri analizi, tanıkların ifadelerinin geçerliliğini ve tutarlılığını doğrulamak, çelişkileri tespit etmek ve savunma iddialarını değerlendirmek için kullanıldı. ICC, Kongo'da Lendu ve Ngiti toplulukları arasındaki çatışmalara ilişkin olarak Katanga davasında büyük veri analizi kullandı. Analiz, saldırıların zamanlama ve yerleşimlerini belirlemeye, saldırganların kimliklerini tespit etmeye ve

⁹⁷ Kenya (ICC-01/09), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2010_02409.PDF, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

⁹⁸ Darfur (ICC-02/05), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

⁹⁹ Kongo (Lubanga) (ICC-01/04), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_03942.PDF, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

saldırıların koordinasyonunu ve planlamasını anlamaya yardımcı oldu.¹⁰⁰

- Kongo (Bemba) (ICC-01/05): Büyük veri analizi, tanık ifadelerinin geçerliliğini ve tutarlılığını doğrulamak, çelişkileri tespit etmek ve savunma iddialarını değerlendirmek için kullanıldı. ICC, Kongo'da Bemba davasında büyük veri analizi kullandı. Analiz, Bemba ve onun askeri liderliğinin, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen suçları planlama ve koordine etme şeklini anlamaya yardımcı oldu.¹⁰¹
- Kongo (Ntaganda) (ICC-01/04-02/06): Büyük veri analizi, suç mahallinin belirlenmesi, mağdur ve tanık ifadelerinin tutarlılığının doğrulanması ve suçların zamanlamasının belirlenmesi için kullanıldı. ICC, Kongo'da Ntaganda davasında büyük veri analizi kullandı. Analiz, saldırıların zamanlama ve yerleşimlerini belirlemeye, saldırganların kimliklerini tespit etmeye ve saldırıların koordinasyonunu ve planlamasını anlamaya yardımcı oldu.¹⁰²
- Mali (ICC-01/12-01/18): Mali davasında ICC, büyük veri analizi tekniklerini kullanmıştır. Bu teknikler, çatışma ve şiddet eylemlerinin özelliklerini ve niteliklerini belirlemek için kullanılmıştır. Özellikle, ICC, çatışma bölgelerindeki insanların hareketlerini izlemek, çatışmaların yerini ve yoğunluğunu belirlemek, şiddet olaylarının kronolojisini ve tarafların kimliklerini tespit etmek için coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ve uydu görüntüleri kullanmıştır. Ayrıca, ICC, çatışma bölgelerindeki taraflar arasındaki iletişim ve işbirliği ağlarını

¹⁰⁰ Kongo (Katanga) (ICC-01/04-01), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_03883.PDF, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

¹⁰¹ Kongo (Bemba) (ICC-01/05), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_04528.PDF, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

¹⁰² Kongo (Ntaganda) (ICC-01/04-02/06), <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-02/06-309>.

belirlemek için telefon görüşmeleri, mesajlar ve diğer dijital verileri analiz etmiştir.¹⁰³

- Libya (ICC-01/11) Libya davasında ICC, büyük veri analizinden yararlanmışır. Davanın konusu, 2011 yılında Libya'da gerçekleşen olaylarla ilgilidir. Büyük veri analizi, olayların kronolojik bir haritasını oluşturmak için kullanılmışır. Bu analiz, olayların nasıl geliştiğine ve hangi tarafların sorumlu olduğuna dair daha kapsamlı bir anlayış sağlamıştır.¹⁰⁴

UCM tarafından uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin davalarda dijital veri değerlendirilmesi ve büyük veri analizi yapılırken birkaç önemli faktöre dikkat edilmesi gerekmektedir.

Veri güvenliği: Büyük veri analizinde kullanılan verilerin doğru ve güvenilir olması önemlidir. UCM, bu nedenle verilerin kaynağını ve güvenilirliğini dikkatli bir şekilde değerlendirmelidir.

Gizlilik ve kişisel veri koruması: Büyük veri analizinde kullanılan verilerde bazen kişisel bilgiler de yer alabilir. UCM, bu verilerin gizliliğini ve korunmasını sağlamak için uygun önlemler almalıdır.

Analiz yöntemleri: UCM, büyük veri analizi yaparken doğru analiz yöntemlerinin kullanılmasına özen göstermelidir. Bu yöntemlerin uygunluğu ve doğruluğu, analiz sonuçlarının doğruluğunu etkiler.

Adil yargılama ilkesi: UCM, büyük veri analizi yaparken adil yargılama ilkesini gözetmelidir. Verilerin analizi, somut delillerle desteklenen iddiaları kanıtlamak veya çürütmek için kullanılır. Ancak, analiz sonuçları tek başına bir delil olarak kabul edilmez.

UCM yargılamalarında yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere büyük veri konusunda belirli hassasiyetler gözetilmektedir. Büyük veri analizinin güncel kapsamı doğrultusunda, UCM tarafından daha yaygın ve etkili kullanılma potansiyeli bulunmaktadır. Süreç içerisinde veri güvenliği sağlanmak kaydıyla, büyük veri analizinin yargılamalarda sıklıkla kullanılacağı öngörülebilir.

¹⁰³ Mali (ICC-01/12-01/18), <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd18039b9a5.pdf>.

¹⁰⁴ Libya (ICC-01/11), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2014_09999.PDF.

VII. BÜYÜK VERİNİN ULUSLARARASI HUKUKA UYGUN KULLANIM KOŞULLARI

Uluslararası yargı süreçlerinde büyük verinin kullanımı uyuşmazlıkların çözümünde etkili bir araç niteliği taşımaktadır. Ancak büyük veri analizinin kullanımında çeşitli hukuksal, teknik ve etik sınırlamalara uyulması gerekmektedir. Büyük veri analizinin uluslararası hukuka uygun kullanım koşullarının uluslararası belgeler ve standartlar doğrultusunda incelenmesi önem taşımaktadır. Bu koşullara uygunluk, veri analizinin güvenli ve güvenilirliğini sağlamak için gereklidir.

A. Uluslararası Anlaşmalara Uygun Kullanım

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Evrensel Beyanname, kişisel verilerin toplanması, işlenmesi ve depolanması konusunda temel ilkeleri belirleyen bir uluslararası belgedir.¹⁰⁵ Bu beyanname, kişisel verilerin gizliliğine saygı gösterilmesi, veri işleme işlemlerinin yasal olması ve veri toplama amaçları hakkında şeffaflık sağlanması gibi konularda ilkeler belirler.

Avrupa Birliği'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR), dünya genelinde kabul gören en kapsamlı veri koruma düzenlemelerinden biridir. GDPR, kişisel verilerin toplanması, işlenmesi ve depolanmasıyla ilgili bir dizi ilkeler belirler ve kişisel verilerin güvenliği konusunda katı kurallar getirir.¹⁰⁶

Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesi (Convention 108), kişisel verilerin korunması konusunda ilk uluslararası anlaşmalardan biridir. Sözleşme, kişisel verilerin işlenmesi,

¹⁰⁵ BM 14 Aralık 1990 tarihinde “Bilgisayara Geçirilmiş Kişisel Veri Dosyalarının Düzenlenmesine İlişkin Rehber İlkeleri”ni yayınlamıştır. (Murat Volkan Dülger, “İnsan Hakları ve Temel Hak Ve Özgürlükler Bağlamında Kişisel Verilerin Korunması”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2018, s.85.)

¹⁰⁶ Dülger, a.g.m., 2018, s.9.

kullanımı ve depolanmasıyla ilgili temel ilkeleri belirler ve Avrupa Konseyi üyesi ülkeleri tarafından imzalanmıştır.¹⁰⁷

B. İnsan Haklarına Uygun Kullanım

Büyük veri analizinin uluslararası mahkemeler tarafından insan haklarına saygı temelinde uygulanması gerekliliği bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde tanımlanan insan haklarının korunmasına ve yargılanması için adil bir süreç sağlanmasına odaklanılmalıdır. Özellikle, adil yargılanma hakkı, ifade özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı, kişisel verilerin korunması hakkı, ayrımcılık yasağı, işkence ve kötü muameleye karşı korunma hakkı ve diğer temel insan haklarına uygunluk sağlanmalıdır. Ayrıca, büyük veri analizi sürecinde verilerin doğruluğu, tarafsızlığı, güvenliği ve gizliliği gibi konulara dikkat edilmelidir.

Büyük veri analizi, uluslararası mahkemeler tarafından kullanıldığında insan haklarının bütünlüğü göz önüne alınmalıdır. Bireysel başvurularda, UCM yargılamalarında ve devletlerarası uyuşmazlıklarda, kişisel veri güvenliğinin ve veri güvenilirliğinin sağlanmasına önem verilmelidir.

C. Adil Yargılama İlkelerine Uygun Kullanım

Adil yargılama ilkeleri, yargı sürecinde uyulması gereken standartları belirler. Bu standartlar, hukukun üstünlüğünü, yargı bağımsızlığını, tarafsızlığı ve insan haklarına saygıyı korumayı amaçlar.¹⁰⁸ Büyük veri analizi, uluslararası yargılama ve uyuşmazlık çözümü sürecinde adil yargılama ilkelerine uygun kullanılmalıdır. Adil yargılama ilkeleri, kişinin suçluluğunu veya masumiyetini belirlemeye yönelik delillerin toplanması ve sunulması, savunma hakkı, bağımsız ve tarafsız bir yargıç veya mahkeme, önyargısız yargılanma, hukuki yardım,

¹⁰⁷ Berna Akçalı Gür, “Uluslararası Hukuk ve AB Hukuku Boyutuyla Kişisel Verilerin Yurt Dışına Aktarılması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2018, s.854.

¹⁰⁸ Rasih Feridun SENCER, “Adil yargılanma hakkı”, *İzmir Barosu Dergisi*, Cilt 78, Sayı 2, 2013, s.155-156.

yargılama sürecinin açıklık ve adil bir şekilde yapılması gibi koşullara uyulmasını gerektirir.¹⁰⁹

Büyük veri analizi kullanımında belirtilen ilkelerin korunması ve ihlal edilmemesi gereklidir. Örneğin, veri toplama ve işleme sürecinde özel hayatın korunması ve veri güvenliği gibi insan haklarına saygı gösterilmelidir. Verilerin doğru, tam ve güncel olması sağlanmalı ve yanlış veya yanıltıcı sonuçlara neden olabilecek ön yargılar veya önyargılı veriler kullanılmamalıdır. Verilerin analizi ve sonuçların yorumlanması, bağımsız ve tarafsızlık niteliğini temin edecek şekilde yapılmalıdır. Veri sahipliği ile işleme ve analize dahil olan kişilerin konumu, adil yargılama ilkelerine uygun bir şekilde ele alınmalıdır.

Büyük veri analizi, hukukun üstünlüğünün bir gereği olarak adil yargılama ilkesiyle uyumlu olmalıdır. Bu nedenle, mahkemelerin, analiz sonuçlarını ve veri kullanımının hukuki geçerliliğini teyit etmek için yeterli kanıtlar elde etmeleri gereklidir. Verilerin manipüle edilmesi, yanlış yorumlanması veya hukuka aykırı bir şekilde kullanılması, adil yargılamayı tehlikeye atabilir. Büyük veri toplama, depolama ve analizi sırasında, kamusal, ticari ve kişisel verilerin korunması konusunda ciddi sorunlar ortaya çıkabilir. Bu nedenle, uluslararası yargı süreçlerinde büyük verinin kullanımı, devlet sırrı, ticari sırlar ve kişisel mahremiyet konusunda hassas olunmasını gerektirmektedir.

D. Uluslararası Standartlara Uygun Kullanım

Uluslararası uyuşmazlık çözümü süreçlerinde büyük veri analizinin kullanımı, uluslararası standartlara uyumu gerektirmektedir. Veri toplama, işleme ve depolama konusunda uluslararası standartlar çeşitli düzenleyici kurumlar tarafından belirlenmiştir. Bu standartlar, kişisel verilerin korunması ve işlenmesi konusunda temel prensipleri belirler. Bu ilkeler, veri toplama amaçları ve kullanımı konusunda şeffaflık sağlama, kişisel verilerin güvenliği ve veri güvenilirliği gibi konuları kapsar.¹¹⁰

¹⁰⁹ Ezgi Çırak, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulanma Alanı”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s.1002,1003.

¹¹⁰ Çağrı Zeybek ÜNSAL, “Google’ın Yeni Gizlilik Politikası Google Inc. Tarafından 1 Mart 2012 Tarihinde Yayımlanan Politikasının Kişisel

ISO/IEC 27001 standardı, veri güvenliği yönetim sistemi için uluslararası bir standarttır.¹¹¹ Bu standardın amacı, bir organizasyonun veri güvenliği risklerini yönetmesini ve verilerin yasalara uygun bir şekilde toplanması, işlenmesi ve depolanması için gerekli önlemleri almasını sağlamaktır. Veri Koruma İlkeleri için Uluslararası Çerçeveleme Örgütü (APEC) tarafından geliştirilen veri koruma ilkeleri, veri toplama, işleme ve depolama konusunda uluslararası standartlar arasında yer almaktadır.¹¹² Bu ilkeler, veri toplama amaçları ve kullanımı konusunda şeffaflık sağlama, kişisel verilerin güvenliği ve veri güvenilirliği gibi koşulları kapsar. Uluslararası uyumsuzluk çözümünde büyük veri analizi kullanımına ilişkin bu standartlara uygunluğun sağlanması, yargılama süreçlerinin hızını ve kararların güvenilirliğini de arttıracaktır.

Veri güvenliği ve güvenilirliğine ilişkin şartlara uyulması denetlenebilirliği de sağlamaktadır. Aslında büyük verinin yargılamaalarda kullanımına yönelik özel normatif düzenlemelerin yapılması gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemeler, uygulamada veri güvenliği standartlarına uygunluğun sağlanmasını tahkim edebilecektir.

VIII. SONUÇ

Uluslararası uyumsuzlukların küreselleşme ve teknolojinin etkisiyle çeşitlenmesi, geleneksel araçlarla çözüm yönünde sonuç alma olasılığını azaltmıştır. Ancak yine aynı faktörler, uyumsuzlukların yargısal ve yargı-dışı çözümü konusunda yeni olanaklar kazandırmıştır. Özellikle yapay zekayla desteklenmiş büyük veri, uyumsuzluk çözümünde oldukça nitelikli bir kaynağı tanımlamaktadır. Uluslararası uyumsuzluklarda büyük veri analizi, taraflar arasındaki anlaşmazlıkların yargı-dışı ve yargısal yollarla çözümüne katkı sunma amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Verilerin Korunması İlkeleri İle Uyumluluğu Ve Avrupa Birliği'nin 95/46/EC Sayılı Veri Koruma Direktifi Açısından Değerlendirilmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı1, 2013, s.105-107.

¹¹¹ Volkan Evrin ve Mehmet Demirer, "Kurumsal Bilgi Güvenliği Süreç Çalışmaları: ISO/IEC-27001 Örneği. IV. Ağ ve Bilgi Güvenliği Sempozyumu", *Atılım Üniversitesi, Ankara*, 2011, s.26.

¹¹² Mustafa Ünver, Cafer Canbay ve Ayşe Gül MIRZAOĞLU, "Siber Güvenliğin Sağlanması: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Alınması Gereken Tedbirler", *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Ankara*, Sayı 8, 2009, s.63.

Özellikle UCM ve UAD soruşturma ve muhakeme süreçlerinde kullanılan büyük veri analizi, kararların denetlenebilirliğine de hizmet etmektedir. Bu tür analizler, yargı kararlarının önceden bütünsel incelenmesini sağlama dışında, anlaşmazlıkların çözümlenmesinde kullanılan argümanların analizinde, yargı kararlarının gelecekteki tahminlerinin yapılmasında, sürecin yönetilmesinde ve delillerin değerlendirilmesinde önemli destek sağlamaktadır.

Uluslararası uyuşmazlıklarda büyük veri analizi kullanımının, hızlı ve etkili sonuçlar alınmasını sağlama, büyük resmi gösterme ve objektif sonuçlara ulaşmayı sağlama şeklinde olumlu yanlarının olduğu belirlenmesi yapılabilir. Uyuşmazlıkların çözümü sürecinde bağlayıcı hukuksal kararlar alınmasını engelleyen politik “manipülasyonlar” ve “spekülasyonlar” karşısında, büyük veri taraflar için önemli ve etkin araçlar sunmaktadır. Ancak, tüm araçlar gibi taşıdığı risklerin asgari düzeye çekilmesi gereklidir. Ayrıca veri güvenilirliği ve kişisel veri güvenliğinin sağlanmaması halinde, çözüm süreçlerinin olumsuz etkilenmesi olasılığı da bulunmaktadır. Kaldı ki veri kaynağının üretiminde subjektif insani bilgi hala önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda büyük verinin “denetlenebilir ölçekte” ve “orantısız şekilde” kullanılması bu riskleri azaltabilecektir.

Büyük verinin, diğer uluslararası aktörler karşısında rüştünü kanıtlama potansiyeline sahip yeni bir hegemonik güç olarak açığa çıktığı görülmektedir. Bu görünümün uluslararası hukuk alanında da objektif bilginin üstün otoritesi olarak şekillenmesi mümkündür. Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde büyük verinin bu potansiyel otoritesinin kullanımı, kararlarda objektif sonuçlara ulaşmanın yanında, bilginin gücüne dayanan analiz sonuçlarına yönelik saygınlık ve güvenilirlik algısı oluşturabilecektir. Uluslararası çatışmaların önlenmesine yönelik uluslararası hukuk çözümlerinin yetersiz kalmasının nedenlerinden biri de yargılamalarda nesnellığın sağlanamadığı algısıdır.

Büyük verinin nesnellığın sağlanmasına önemli katkı sunma potansiyeli bulunmaktadır. Ancak, dünya çapında savaş ve çatışmaya neden olan uluslararası nitelikteki uyuşmazlıkların çözümünde dijital teknolojilerle desteklenen büyük veri yeterince kullanılamamaktadır. Yargılama faaliyetinin doğasından kaynaklı olan bu çekingen tutumun aşılmasını sağlayacak hukuksal ve teknik ilerleme süreci devam etmektedir. Özellikle bu kapsamdaki risklerin yönetiminde “uluslararası hukuka uygunluk” çerçevesinin belirlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Uluslararası hukuka uygunluk çerçevesini belirlemenin yanında bunun uygulanmasını sağlayacak bağlayıcı ve bütüncül bir anlaşma yapılması gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmanın, devletler, uluslararası kuruluşlar, bireyler ve teknoloji şirketleri arasında eşgüdüm sağlanacak şekilde uygulanması, evrensel barışın tesisinde önemli katkı sağlayabilecektir.

BM ve AB düzeyinde siber alana dair normatif düzenlemelerde insan hakları ve adil yargılama ilkelerine uygun olma gerekliliği vurgulanmaktadır. Özellikle uluslararası insan hakları metinlerinde çerçevesi çizilmiş olan bu ilkelerin yapay zekayla desteklenmiş büyük veri analizlerinde de dikkate alınmalıdır.

Uluslararası hukuka uygunluğun, uluslararası kişiliklerin tamamına yönelik bağlayıcılığı olan bir normatif çerçevede ele alınması önem arz etmektedir. Büyük veri ve büyük veri analizinin uyumsuzluk çözümünde nesnel altyapısını sağlayacak koşulların bu şekilde tahkim edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmanın içeriğinin ilgili uluslararası metinler doğrultusunda, büyük veriye yönelik hukuksal, etik ve teknik standartları bütünsel şekilde uygulamaya geçirebilecek bir formda olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıncı Ziya, *Milletlerarası Tahkim, Ankara*, Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Akince Bora, “Uluslararası Hukukta Çözüm Mekanizmaları ve Uluslararası Hukukta Uygunluğun Sağlanması Mekanizmaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2021, s. 99-114.
- Altıntaş M. Ayhan, “Uluslararası Yatırımların Korunması, Temel Uyuşmazlıklar ve Tahkim Kurulları”, *Hazine Dergisi*, Sayı 10, 1998, s.1-40.
- Aşıkoğlu Şehriban İpek, “Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması Ve Büyük Veri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2018.
- Atalay Muhammet ve Çelik Enes, “Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları-Artificial Intelligence And Machine Learning Applications In Big Data Analysis”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 22, 2017, s.155-172.
- Muhittin Ataman ve Mehmet Öztürk. "Uluslararası Örgütlerin Devlet-İçi Çatışmalara Müdahale Edip Etmemesini Belirleyen Faktörler." *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 2, 2016, s.103-135.
- Avunduk Hüseyin ve Kızgın Merve. "Büyük veri ve sürekli denetimde veri analizi." *Journal of Business in The Digital Age* Cilt.3. Sayı 1, 2020, s.76-83.
- Aybay Rona, “Uluslararası Mahkemeler ve Bireylerin Ceza Sorumluluğu”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2010, s.125-150.
- Azarkan Ezeli, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Karşılaştırmalı Analizi." *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, C.24, S.1-2, 2004, s.211-244.
- Badache Fanny, Hellmüller Sara and Salaymeh Bilal, “Conflict Management Or Conflict Resolution: How Do Major Powers

- Conceive The Role Of The United Nations İn Peacebuilding?”, *Contemporary Security Policy*, Vol.43, No.4, 2022, pp.547-571.
- Badalič Vasja, “The Metadata-Driven Killing Apparatus: Big Data Analytics, The Target Selection Process, And The Threat To International Humanitarian Law”, *Critical Military Studies*, 2023, DOI: 10.1080/23337486.2023.2170539.
- Bedir Ömer. "The Flotilla Incident from the Perspective of International Law and the Judicial Rights of the Victims". *Universidad de Jaén-Spain, The Age of Human Rights Journal*, Vol. 15, December 2020, pp. 51-72, <https://doi.org/10.17561/tahrj.v15>.
- Belik Mahmut R., *Devletlerin Harp Salâhiyetini Tahdidi ve Milletlerarası İhtilâfların Sulh Yolu ile Halli Usulleri*, Birinci Cilt, 2. Baskı, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1957.
- Bercovitch Jacob, Jackson Richard and Wells Richard Dean, *Conflict Resolution in The Twenty-first Century: Principles, Methods, and Approaches*, University of Michigan Press, 2009.
- Bilder Richard, “International dispute settlement and the role of international adjudication”, *Emory Journal of International Dispute Settlement*, Vol.1, No.2, 1987, s.142-173.
- Blake Gerald H. and Topalovic Dusko, “The Maritime Boundaries of the Adriatic Sea”, *Maritime Briefing*, Eds., SCHOFIELD, Clive/KLEMENCIC, Mladen, Vol. 1, No. 8, 1996, International Boundaries Research Unit Department of Geography University of Durham, [https://www.durham.ac.uk/media/durhamuniversity/research-research-centres/ibru-centre-for-bordersresearch/maps-and-databases/publications-database/MaritimeBriefings-\(Vol.-1-no.-8\).pdf](https://www.durham.ac.uk/media/durhamuniversity/research-research-centres/ibru-centre-for-bordersresearch/maps-and-databases/publications-database/MaritimeBriefings-(Vol.-1-no.-8).pdf),
- BM Anlaşması, United Nations Charter (full text) | United Nations.
- BM Anlaşması, United Nations Charter (full text) | United Nations.
- BM Güvenlik Konseyi Kararı 245 (1967), BM Güvenlik Konseyi Kararı 731 (1992), BM Güvenlik Konseyi Kararı 1353 (2001), BM Güvenlik Konseyi Kararı 1701 (2006), BM Genel Kurulu Kararı 57/18 (2002), BM Genel Kurulu Kararı 66/129 (2012), BM Genel Kurulu Kararı 67/104 (2012), BM Genel Kurulu Kararı 68/303 (2014), BM Genel Kurulu Kararı 70/304 (2016).

- BM Güvenlik Konseyi., <https://www.un.org/securitycouncil/>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- Brysk Alison and Jimenez Arturo, “The Globalization of Law: Implications for the Fulfillment of Human Rights”, *Journal of Human Rights*, Vol.11, No.1, 2012, pp.4-16
- Büyük Mehmet Emin, “Modern Uluslararası Tahkimin Gelişiminde Jay Andlaşması’nın Yeri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 50, 2022, 443-472.
- Chinkin C. M and Sadurska Romana, “Learning about International Law through Dispute Resolution.”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 40, No.3, 1991, pp. 529–550.
- Mehmet Oytun Cıbaroğlu ve Bahattin Yalçınkaya, "Belge ve Arşiv Yönetimi Süreçlerinde Büyük Veri Analitiği Ve Yapay Zekâ Uygulamaları." *Bilgi Yönetimi* 2, 1, 2019, s.44-58.
- Crawford James, *Brownlie's principles of public international law*, Oxford University Press, USA, 2019.
- Çelik Sadullah ve Akdamar Emrah, "Büyük Veri ve Veri Görselleştirme." *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* S.65, 2018, s.253-264.
- Çırak Ezgi, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulanma Alanı”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. 997-1028.
- Darfur (ICC-02/05), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF, Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- Doğan Korcan ve Arslantekin Sacit, Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2016, 56.1, s.115-36.
- Dülger Murat Volkan, “İnsan Hakları Ve Temel Hak Ve Özgürlükler Bağlamında Kişisel Verilerin Korunması”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2018, s.71-144.

- Erdal Muhammed, “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Bir Müessese: Sürekli Hakemlik Mahkemesi”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Özel Sayı, 2017, s. 2871-2892.
- Erdoğan Gökhan, “Yapay Zekâ Ve Hukukuna Genel Bir bakış”, *Adalet Dergisi*, Sayı 66, 2021, s.117-192.
- Erkiner Hakkı Hakan, “Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Kararlarının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Aracılığıyla Uygulanması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, 2017, 87-102.
- Erkiner Hakkı Hakan, “Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerarası Zararlara Yönelik Tazminatın Belirlenmesi”, *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Sayı 1, 2022, s.1-30.
- European Court of Human Rights, “Individual Applications”, https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants&c=#n1368718271710_pointer, Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- European Court of Human Rights, https://www.echr.coe.int/Documents/Leaflet_AI_ENG.pdf; Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- Evrin Volkan ve Demirer Mehmet, “Kurumsal Bilgi Güvenliği Süreç Çalışmaları: ISO/IEC-27001 Örneği. IV. Ağ ve Bilgi Güvenliği Sempozyumu”, Atılım Üniversitesi, Ankara, 2011, s.25-30.
- Erdoğan, Feyiz, *Uluslararası Hukuk ve Tahkim*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004.
- Goodman Sarah J., “The Effectiveness of the International Criminal Court: Challenges and Pathways for Prosecuting Human Rights Violations”, *Inquiries Journal*, Vol.12, No.9, 2020.
- Gözlügül Said Vakkas, “Uluslararası hukuk boyutuyla hukukun üstünlüğü”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, 2013, s.1423-1454.
- Gül Hüseyin, “Dijitalleşmenin Kamu Yönetimi Ve Politikaları İle Bu Alanlardaki Araştırmalara Etkileri”, *Yasama Dergisi*, Sayı 36, 2018, s.5-26.
- Gülçür Abdulkadir, “Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi”, *Marmara*

- Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2019, s.808-832.
- Gülçür Abdulkadir, “Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı’nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2019, s.808-832.
- Gür Berna Akçalı, “Uluslararası Hukuk ve AB Hukuku Boyutuyla Kişisel Verilerin Yurt Dışına Aktarılması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2018, s.850-872.
- Gürdal Elif, “Dijital diplomatlar: Dijital diplomaside yeni nesil diplomatlar”, *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, , Cilt 6, Sayı 1, 2021, s.114-127.
- Hollis Duncan B. and Tikk Eneken, "Peaceful Settlement in International Law", *Tex. Int'l LJ* No.57, 2021, pp.133-184.
- How Corporations Get Away With Environmental and Human Rights Abuses", Harvard Business Review, <https://hbr.org/2019/11/how-corporations-get-away-with-environmental-and-human-rights-abuses>, Shell faces historic legal action in the Netherlands over fossil fuel emissions", The Guardian, <https://www.theguardian.com/business/2019/apr/05/shell-faces-legal-action-in-the-netherlands-over-fossil-fuel-emissions>, ICSID Cases and Claims", International Centre for Settlement of Investment Disputes, <https://icsid.worldbank.org/en/Pages/cases/casedetail.aspx?CaseNo=ARB/17/44>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- Humble Kristian P., “International Law, Surveillance And The Protection Of Privacy”, *The International Journal of Human Rights*, Cilt 25, Sayı 1, 2021, pp.1-25.
- Hurd Ian, “Law and the Practice of Diplomacy”, *International Journal*, Vol.66, No.3, 2011, pp. 581–96.
- Huth Paul K., et al. “Does International Law Promote the Peaceful Settlement of International Disputes? Evidence from the Study of Territorial Conflicts since 1945.” *The American Political Science Review*, Vol. 105, No. 2, 2011, pp. 415–36.

International Centre for Settlement of Investment Disputes, “ICSID Overview”, <https://icsid.worldbank.org/about/overview>”, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

International Centre for Settlement of Investment Disputes, “ICSID Overview”, <https://icsid.worldbank.org/about/overview>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

International Chamber of Commerce, “ICC Arbitration and ADR” <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration-and-adr/>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

International Chamber of Commerce, “ICC Arbitration and ADR”, <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration-and-adr/>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

International Court of Justice, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/179/179-20210406-ORA-01-00-EN.pdf>., Erişim Tarihi: 19.05.2023.

International Court of Justice. "Jurisdiction of the Court." <https://www.icj-cij.org/en/jurisdiction>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1468>; Erişim Tarihi: 19.05.2023.

International Criminal Court, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1468>, Erişim Tarihi: 19.05.2023.

Karaoğlu Ali Osman, “Uluslararası Adalet Divanı Danışma Görüşlerinde Yetki ve Devletin Sorumluluğu Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 3, 2022, s.1409-1435.

Karasoy Hasan ve Babaoğlu Pelin, “Türkiye’de Elektronik Devletten Dijital Devlete Doğru”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 23, 2020, s. 397-416.

Kaya İslam Safa, “Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2/1, 2017, s. 153-163.

Kayacan Şehriban ve Baysal Deren, “Büyük Veride Mahremiyete Yönelik Etik Tartışmalara Göstergebilimsel Yaklaşım: The Entire

History Of You”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 45, 2023, s.189-235.

Kenya (ICC-01/09), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2010_02409.PDF,
Erişim Tarihi: 19.05.2023.

Kırdım Şahin Eray, “Uluslararası Örgütlenmenin Gelişimine Retrospektif Bir Bakış: On Dokuzuncu Yüzyılın Alametifarikası”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 46, 2021, 451-466.

Kongo (Bemba) (ICC-01/05), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_04528.PDF,
Erişim Tarihi: 19.05.2023.

Kongo (Katanga) (ICC-01/04-01), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_03883.PDF,
Erişim Tarihi: 19.05.2023.

Kongo (Lubanga) (ICC-01/04), https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_03942.PDF,
Erişim Tarihi: 19.05.2023.

Kuruca Yasemin, Üstüner Murat ve Şimşek Işıl, “Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı: Sohbet Robotu (Chatbot)”, *Medya ve Kültür*, Cilt 2, Sayı 1, 2022, s.88-113.

Lauterpacht H., “The Doctrine of Non-Justiciable Disputes in International Law.” *Economica*, No. 24, 1928, pp. 277–317.

Lutz Robert E., “Perspectives on the World Court, the United States, and International Dispute Resolution in a Changing World”, *The International Lawyer*, Vol.25, No.3, 1991, pp.675–711.

Majinge Charles Riziki, “Emergence Of New States In Africa And Territorial Dispute Resolution: The Role Of The International Court Of Justice”, *Melbourne Journal of International Law*, Vol.13, No.1, 2012, pp.462-504.

Mani Rama, “Conflict resolution, justice and the law: Rebuilding the rule of law in the aftermath of complex political emergencies”, *International Peacekeeping*, Vol.5, No.3, 1998, pp.1-25.

Minsky Marvin, “Semantic Information Processing”, Cambridge, MA: MIT Press, 1968.

- Orallı Levent Ersin, “Uluslararası Krizler ve Bağımsız Soruşturma Komisyonları”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2014, s.91-118.
- Özbay İbrahim ve Erdem Murat, "Bir Kurumsal Tahkim Merkezi Örneği: İberoamerikan Tahkim Merkezi." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.42, 2020, s.449-470.
- Özcan Ali, “Büyük veri: Fırsatlar ve tehditler”, TRT Akademi, Cilt 6, Sayı 11, 2021, s.10-31.
- Özturanlı Beyza, “Uluslararası Hukukta Disiplinler Arası İşbirliğine Önemli Bir Örnek: İran-ABD İddiaları Hakem Mahkemesi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2016, 35-61.
- Öztürk Yasin, *Uluslararası Hukukta Çatışma ve Çözümü, Teoriden Pratiğe Uluslararası Çatışma*, Ed. Muhittin DEMİRAY, Sevil ŞAHİN. Orion Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Pehlivan Oğuz Kaan, “Uluslararası Adalet Divanı’nda Görülen Davalara Dostane Katılım (Amicus Curiae) ve Dostane Mütalaa (Amicus Brief) Usulü”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 38, 2019, s.315-342.
- Rasih Feridun SENCER, “Adil yargılanma hakkı”, *İzmir Barosu Dergisi*, Cilt 78, Sayı 2, 2013, s.108-173.
- Schönberger, Viktor Mayer ve Kenneth Cukier, *Büyük Veri-Yaşama, Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim*, Çev. Banu Erol, Paloma, İstanbul 2013.
- Selman, Öğüt, “Uluslararası Hukukta Barışçıl Çözüm Yolları Açısından Türkiye’nin Rusya-Ukrayna Arasındaki Arabuluculuğu”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 75, 2023, s. 475-493.
- Siblesz Hugo, “The Role of International Organizations in Fostering Legitimacy in Dispute Resolution”, *International Organizations and the Promotion of Effective Dispute Resolution: AIIB Yearbook of International Law 2019*, edited by Peter Quayle and Xuan Gao, Vol. 2, Brill, 2019, pp. 77–89.
- Sinha Dilip, “International Dispute Settlement Mechanisms and India-Pakistan Disputes”, *Indian Foreign Affairs Journal*, Vol. 12, No. 3, 2017. 202–214.

- Susskind Lawrence and Ali Saleem, “The Role of Alternative Dispute Resolution in International Law”, *Virginia Journal of International Law*, Vol.44, No.1, 2004, pp.89-172.
- Şahin Sevil, *Uluslararası Çatışma Çözümü ve Arabuluculuk- Kıbrıs Sorununda BM Genel Sekreterlerinin Arabuluculuk Çabaları*, Orion Kitabevi, Ankara, 2022.
- Tutak Eda, “Uluslararası Deniz Hukukunda Deniz Uyuşmazlıklarının Çözümüne İlişkin En Etkin Başvuru Yolunun Bulanık AHP Yaklaşımıyla Belirlenmesi”, *Paradigma*, Sayı 11.1, 2022, s.1-20.
- UN Human Rights Council, "Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic", A/HRC/22/59, 2013.
- United Nations Audiovisual Library of International Law, “Disputes between States”, https://legal.un.org/avl/ls/Disputes_between_States.html., Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- United Nations Audiovisual Library of International Law, “Disputes between States and International Organizations”, https://legal.un.org/avl/ls/Disputes_between_States_and_IOS.html, Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- United Nations Audiovisual Library of International Law, “Disputes between States”, https://legal.un.org/avl/ls/Disputes_between_States.html”, Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- United Nations Audiovisual Library of International Law., “Disputes between States and International Organizations”, https://legal.un.org/avl/ls/Disputes_between_States_and_IOS.html., Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- United Nations Human Rights Council. “Complaint Procedure and Special Procedures Mandate Holders”, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/HRCComplaintProcedureIndex.aspx>., Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- United Nations Security Council Resolution 2166 (2014): [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2166\(2014\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2166(2014))., Erişim Tarihi: 19.05.2023.

- United Nations, "Methods of dispute settlement" (2022), <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/dispute-settlement-methods-dispute-settlement/>, European Union External Action, "Alternative Dispute Resolution" (2022), https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/9467/alternative-dispute-resolution_en., Erişim Tarihi: 19.05.2023.
- Ünsal Çağrı Zeybek, "Google'ın Yeni Gizlilik Politikası Google Inc. Tarafından 1 Mart 2012 Tarihinde Yayımlanan Politikasının Kişisel Verilerin Korunması İlkeleri İle Uyumluluğu Ve Avrupa Birliği'nin 95/46/EC Sayılı Veri Koruma Direktifi Açısından Değerlendirilmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı1, 2013, s.99-124.
- Ünver Mustafa, Canbay Cafer ve Mirzaoğlu Ayşe Gül, "Siber Güvenliğin Sağlanması: Türkiye'deki Mevcut Durum Ve Alınması Gereken Tedbirler", *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK)*, Ankara, Sayı 8, 2009.
- Zorlu Süleyman Emre, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri" *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2: 2016, s.111-150.